

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

**FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA HUDEBNÍ KULTURY**

**INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI V HUDEBNÍ VÝCHOVĚ NA
1. STUPNI ZŠ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Radka Nachtmannová

Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Marie Slavíková, CSc.

Plzeň 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni 1. dubna 2015

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji paní doc. PaedDr. Marii Slavíkové, CSc., za její cenné rady, připomínky a ochotu při vedení mé práce. Dále děkuji všem učitelům, kteří vyplnili můj dotazník. V neposlední řadě chci poděkovat svým rodičům za podporu nejen při psaní této práce, ale během celého studia.

ZDE SE NACHÁZÍ ORIGINAL ZADÁNÍ KVALIFIKAČNÍ PRÁCE.

OBSAH

Úvod	2
1 DÍTĚ A HUDEBNÍ NÁSTROJ Z HLEDISKA OBECNÉ A HUDEBNÍ PSYCHOLOGIE.....	4
1.1 PEDAGOGICKÁ PERIODIZACE HUDEBNÍHO VÝVOJE	4
2 VYUŽITÍ HUDEBNÍCH NÁSTROJŮ V HUDEBNÍM VZDĚLÁVÁNÍ.....	10
2.1 HUDBA A HUDEBNÍ VÝCHOVA VE VZDĚLÁVACÍCH SYSTÉMECH V ČESKÝCH ZEMÍCH V HISTORII	10
2.2 CARL ORFF, ORFFŮV SCHULWERK A JEHO VLIV NA HV	17
3 RVP A INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI V SOUČASNÉ KONCEPCI HV	42
3.1 INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI V RVP	44
4 INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI V UČEBNÍCÍCH HV PRO 1. STUPEŇ ZŠ	47
4.1 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 1. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY.....	47
4.2 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 2. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY.....	50
4.3 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 3. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY.....	56
4.4 UČEBNICE PRO 4. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY	61
4.5 UČEBNICE PRO 5. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY	63
4.6 DOPROVODY Z UČEBNIC VYZKOUŠENÉ SE STUDENTY PEDAGOGICKÉ FAKULTY	67
4.7 VLASTNÍ KOMENTÁŘ K INSTRUMENTÁLNÍM ČINNOSTEM VE VYBRANÝCH UČEBNÍCÍCH HUDEBNÍ VÝCHOVY	69
5 VÝZKUM: VYUŽÍVÁNÍ HUDEBNÍCH NÁSTROJŮ V HODINÁCH HUDEBNÍ VÝCHOVY NA 1. STUPNI ZŠ.....	71
5.1 CÍLE VÝZKUMU, HYPOTÉZY	71
5.2 METODIKA A ORGANIZACE VÝZKUMU	72
5.3 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	72
5.4 VERIFIKACE HYPOTÉZ	80
ZÁVĚR.....	82
RESUMÉ	83
SEZNAM LITERATURY	85
ELEKTRONICKÉ ZDROJE	87
SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ.....	89
PŘÍLOHY	I

Úvod

Když se řekne hudební výchova, mnoho dospělých lidí si vybaví jen neustálý zpěv lidových písní a učitelku sedící za klavírem. Ovšem hudební výchova je mnohem více než jen zpěv. Součástí je i rozvíjení přirozeného vnímání hudby, uvědomování si rytmu, který je běžně kolem nás, a v neposlední řadě také hra na hudební nástroje, tedy instrumentální činnosti.

Během svého studia na vysoké škole a během pedagogické praxe jsem se seznámila s množstvím nástrojů pro děti a poznala jsem různé způsoby, jakými s nimi lze pracovat. Protože mám ráda hru na hudební nástroje a hudební výchovu, chci se s touto problematikou hlouběji seznámit. Zjistila jsem, že mnoho učitelů (i s několikaletou praxí) si není jisto, jakým způsobem nástroje správně používat při výuce, a ani jaké nástroje vhodné pro „prvostupňové“ děti existují. Toto zjištění bylo rozhodující pro výběr zadání mé diplomové práce.

Problematika instrumentálních činností je v hudebně pedagogické literatuře řešena zejména v období 70.–80. let 20. století v souvislosti se vznikem nové koncepce hudební výchovy. Od té doby se ale značně změnily jak přístupy k využívání hudby různých žánrů ve škole, tak i výběr a používání nástrojů a zvučících předmětů ve školách, což souvisí mimo jiné s obchodní nabídkou. Jedním z cílů mé práce proto bude zmapovat současný stav v aplikaci instrumentálních činností na 1. stupni ZŠ, podrobně poznat a zhodnotit materiální a metodické možnosti této práce z hlediska učitele.

Ve své práci nejprve teoreticky popíšu vliv instrumentálních činností na fyzický i psychický vývoj dítěte. Následně zhodnotím, jak se v průběhu vývoje našeho školství formovaly a do jaké míry byly tyto činnosti do vyučování zahrnuty.

V praktické části práce nejprve zanalyzuji učebnice hudební výchovy z hlediska výběru učiva a metodiky postupů u instrumentálních činností a doprovodů, abych zjistila, jakou oporu poskytují učitelům pro praktické činnosti v hodinách hudební výchovy. Prostřednictvím dotazníku chci zjistit motivaci a úroveň dovedností prvostupňových učitelů v oblasti instrumentálních činností, a také úroveň vybavení škol pro instrumentální činnosti.

Věřím, že má diplomová práce pomůže nejen mně, ale i budoucím čtenářům lépe se orientovat v hudebních nástrojích i v tom, jak je možné s nimi na 1. stupni ZŠ pracovat tak, aby se tyto činnosti staly efektivním prostředkem k motivaci dítěte k hudbě a k rozvoji nejen jeho hudebnosti, ale aby se podílely na rozvoji celé jeho osobnosti.

1 DÍTĚ A HUDEBNÍ NÁSTROJ Z HLEDISKA OBECNÉ A HUDEBNÍ PSYCHOLOGIE

Stejně tak, jako se člověk rozvíjí v oblastech např. řeči nebo matematického uvědomění, tak se rozvíjí i jeho hudebnost. Mnoho lidí tvrdí, že neumí zpívat, protože prostě nemá hudební sluch. Tito lidé říkají, že se s tím jednoduše nenarodili. Je ovšem už dlouho známo, že téměř u každého člověka lze nalézt hudební předpoklady a následně je rozvíjet. Výjimku tvoří pouze lidé s vrozenou dysmúzií. Tento rozvoj je pak závislý na několika faktorech, jako jsou rodina, vrozené dispozice nebo přístup učitele.

První kontakt s hudbou prožije dítě samozřejmě ve své rodině. Jsou rodiny, ve kterých se každý den poslouchá hudba, zpívá se a tančí. Takové dítě je pak od malička přirozeně k hudbě vedeno a považuje ji za běžnou součást svého života. Naopak jsou i rodiny, ve kterých se jakýkoliv kontakt s hudbou omezuje na občasné puštění radia nebo televize. V tom případě se dítě začíná hudebně výrazněji formovat až ve školských zařízeních.

Některé děti zvládnou pouze základní hudební činnosti, zpěv a instrumentální interpretaci jen jednoduchých melodií. U jiných dětí se objeví tzv. hudební nadání, kdy se již od raného dětství projeví vrozené dispozice. Takové děti se pak pod vedením dobrých učitelů rychle zlepšují v hudebních činnostech, rychleji a častěji dosahují nadprůměrných výsledků a hlavně se samy o tyto činnosti zajímají a aktivně je provozují.

Hudební vývoj člověka lze členit výhradně z pohledu psychologického (např. podle Milana Holase, který dělí hudební vývoj na etapy podle orientace ve zvukovém prostoru, v tónovém prostoru a v hudebním prostoru¹), nebo z pohledu pedagogického. Já se zaměřím na periodizaci z pedagogického pohledu.

1.1 PEDAGOGICKÁ PERIODIZACE HUDEBNÍHO VÝVOJE

1.1.1 PŘEDŠKOLNÍ VĚK

- a) Období nemluvněte a batolete (od narození do 3 let)

Hned několik dní po narození začínají sluchové orgány fungovat tak, že mohou bez problémů přijímat a zpracovávat veškeré zvuky, tedy i hudbu. V této době dítě reaguje na hlasitost zvukových podnětů celým svým tělem. Při hlasitém zvukovém podnětu sebou

---

¹ Holas, Milan. Hudební nadání. Hudební nadání aneb Otázky hudebně psychologické diagnostiky, Praha 1994

dítě trhne. Naopak pokud slyší zvuky střední až slabší síly, znehybní a zklidní se. Toto lze pozorovat při reakci dítěte na uklidňující zpěv matky.

Sluchová diferenciací zvukových podnětů je v této fázi vývoje velice důležitá i pro vznik a upevňování sociálních vazeb. V období mezi 2. a 7. měsícem života dochází k tzv. sociálnímu připoutání k jedné osobě, nejčastěji k matce. Dítě její hlas bez potíží rozezná a reaguje na něj.

Dítě v tomto věku má ze zvuků viditelnou radost, kterou projevuje, když slyší např. svou oblíbenou melodii. Postupem času se snaží tyto zvuky napodobovat, vyluzuje tedy rozličné zvuky svým hlasem nebo úderem do různých předmětů.

V batolecím období děti začínají mluvit. Nejprve samozřejmě nápodobou slov, které mu jemu blízcí nejčastěji opakují. Zatímco slovo nebývá dlouho vysloveno správně (artikulace není zdaleka dokonalá), přízvuk a melodie slov, tedy to, co souvisí s „hudbou“ v řeči, lze rozeznat velice záhy. S rozvojem řeči přicházejí i první pokusy o zpěv, který je ale od běžné mluvy jen těžko rozeznatelný, hovoříme proto o „zpívané řeči“. Děti kolem druhého roku věku jsou schopné zazpívat jednoduchý nápěv, který dokonale znají např. od matky.² Tříleté děti už celkem běžně zpívají jednoduché písně, dokonce i vymýšlejí vlastní melodie a písničky, které často doprovází hrou na tělo nebo na dětské nástroje, začínají také více vnímat rytmus.³

V této době pozorujeme u dětí první veliký zájem o instrumentální činnost. Pro batolata je vyráběno nezměrné množství různých chrastítek, pískacích hraček, malých xylofonů a dětských pianek. V posledních letech jsou velice populární multifunkční hračky⁴, např. plyšáci, kteří jsou pestře zbarvení, sešití z všelijakých druhů látek a plnění různými materiály (jedna končetina píská, v jedné je chrastítka, v další šustivý materiál, hlava je naplněná kuličkami a na hlavě je čepička s rolničkami), interaktivní hrací kostky nebo hrací podložky. Děti se tak v rámci jedné hračky setkávají hned s několika zrakovými, hmatovými i sluchovými podněty. Také každý, kdo někdy posadil batole ke klavíru nebo ke kytarě mohl pozorovat, s jakou radostí „bije“ do nástroje.

---

² SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Vyd. 2., přeprac. a rozš., v nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2013, 406 s. ISBN 9788024620602.

³ KODEJŠKA, Miloš. *Integrativní hudební výchova dítěte předškolního věku*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2002, 76 s. ISBN 80-7290-080-3.

⁴ například hračky firmy Huile Toys, Lamaze, Fisher-Price, VTech nebo Simba Toys

Podle mého názoru jsou pro batolata nejvhodnější nástroje perkusní. Jelikož jejich motorika je ještě velice málo vyvinutá, užijí si nejvíce hry s těmi nástroji, do kterých stačí udeřit nebo jimi zatřást, aby vydávaly zvuk. Navíc u dětí v tomto věku se teprve vyvíjí citlivost pro změnu výšky tónu, kdežto rytmus nebo sílu tónu vnímat dokáží.

Pro rozvoj hudebního vnímání je důležitý i rozvoj motoriky, tedy činnost hlasivek, pohyby rukou a celého těla, jakož i zrakové vnímání, které pomáhá při nápodobě. Na hudbu děti reagují pohybem celého těla, máváním rukou do rytmu, snahou napodobit melodii hlasem (broukání, výskání apod.) a také údery do různých předmětů.

b) Období navštěvování mateřské školy (od 4 do 6 let)

Mateřská škola je pro většinu dětí prvním místem, kde se setkávají s cílenou hudební výukou. To, jakým způsobem bude hudební vývoj dítěte probíhat, je velice silně ovlivněno kvalitou hudební výchovy, tedy přístupem učitele, případně materiálním zajištěním mateřské školy (to ovšem jen do určité míry, neboť nedostatek hudebních nástrojů by neměl být pro dobrého učitele překážkou).

V tomto období dochází k dalšímu dozrávání sluchových analyzátorů, dítě už lépe vnímá i výškové rozdíly mezi tóny. Čtyřleté děti jsou podle výzkumů schopny rozlišit i emocionální vyznění hudby.⁵ Vývojem samozřejmě prochází také hlasové ústrojí a motorika. Spolu s rozvojem motoriky se nabízí větší možnost hrát s dětmi na hudební nástroje.⁶ Děti postupně přecházejí od hry na tělo ke hře na hudební nástroje, a to jak rytmické (např. z Orffova instrumentáře), tak melodické. Na těle i nástrojích zachytávají nejprve rytmus řeči, nadanější děti dokáží zahrát také doprovody k písňím nebo pohybovým cvičením.⁷

V České republice ve většině případů začínají děti navštěvovat ZUŠ v šesti nebo sedmi rocích, tedy s nástupem na základní školu. To ale neznamená, že by v předškolním věku nebyly schopny hrát na běžné hudební nástroje. Podle metody Suzuki, kterou

---

⁵ CUNNINGHAM, J. G a R. S. Sterling in SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Vyd. 2., přeprac. a rozš., v nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2013, 406 s. ISBN 9788024620602.

DOLGIN, K. G. a E. H. Andelson in SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Vyd. 2., přeprac. a rozš., v nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2013, 406 s. ISBN 9788024620602.

⁶ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Vyd. 2., přeprac. a rozš., v nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2013, 406 s. ISBN 9788024620602.

⁷ KODEJŠKA, Miloš. *Integrativní hudební výchova dítěte předškolního věku*. Praha: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2002, 76 s. ISBN 80-7290-080-3.

vymyslel japonský učitel na housle Shinichi Suzuki, se děti mohou učit hrát na housle již od tří let. Hrají tak, že podle sluchu reprodukují nějakou oblíbenou melodii, noty se učí až v pozdějším věku.⁸ Pro hru na klavír v předškolním věku byla autorkami Milou Borovou a Zdenou Janžurovou napsána kniha Klavírní školička (1. vydání 1976).

V předškolním věku jsou děti ve většině případů schopny věrně zopakovat jednoduchý rytmus, ovšem intonačně správně zopakovaná melodie je spíše vzácností. František Sedlák zmiňuje výzkum G. A. Iljiny, ve kterém zjistila, že pouhých 5 % předškolních dětí je schopno zazpívat píseň správně, většinou se jen vzdáleně melodii přibližují.⁹

1.1.2 MLADŠÍ ŠKOLNÍ VĚK, PREPUBESCENCE (OD 6 DO 11 LET)

Mladší školní věk je věkem, kdy děti nastupují na základní školu. Dochází tedy k velkým změnám v jejich životním režimu. Je velice důležité, jakým způsobem je pojata hudební výchova hned od 1. třídy, protože tyto počátky ovlivní člověka v jeho hudebním rozvoji a náhledu na hudbu na celý život.

Aby mohla hudební výchova probíhat tak, jak by měla, tedy správně žáky rozvíjet, je nutné, aby tito žáci měli kvalitní základy už z předškolního období. Jak jsem se ale měla sama možnost přesvědčit, většina žáků v 1. třídě, kde jsem byla na praxi, se s dětskými hudebními nástroji setkala jen sporadicky, přestože v mateřské škole by s nimi měli pracovat. Se zpěvem na tom nebyli o moc lépe. Udržet melodii pro ně bylo takřka nemožné i při jednoduchých písních a s doprovodem klavíru, žáci se zpívat báli a někteří se dokonce ani na hudební výchovu netěšili. Je tedy na učiteli, aby vedl kvalitní hodiny hudební výchovy, to znamená pro žáky přínosné, co nejvíce efektivní, a zároveň zábavné.

Na 1. stupni ZŠ by měl učitel dbát nejen o pěvecký rozvoj žáků, ale současně je učit vnímat při poslechu hudby (poslouchat hudbu aktivně) a rozvíjet jejich motorické schopnosti potřebné k tanci a ke hře na hudební nástroj. Jak jsem zmiňovala dříve, mladší školní věk bývá obdobím, kdy děti začínají s hrou na klasický hudební nástroj. K tomu, aby hru na takový nástroj zvládali, je potřebná průprava právě za pomoci dětských hudebních

---

⁸ Výuka houslí Praha - Suzuki metoda: Suzuki houslová metoda. *Výuka houslí Praha - Suzuki metoda* [online]. 2015 [cit. 2015-03-10]. Dostupné z: <http://www.suzukimetoda.cz/vyuka-housli-praha.php>

⁹ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Vyd. 2., přeprac. a rozš., v nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2013, 406 s. ISBN 9788024620602.

nástrojů (např. Orffova instrumentáče) pod správným vedením učitele.¹⁰ Já sama se domnívám, že instrumentální hra by měla být zapojena do téměř každé hodiny hudební výchovy. Neměla by být samozřejmě vždy hlavní náplní hodiny, tou by měl zůstat zpěv, ale alespoň na chvíli by si každý žák měl vzít nějaký nástroj do ruky. Je to činnost pro žáky velice chytlavá a myslím si, že si skrz hudební nástroje mohou oblíbit i jiné činnosti, například zpěv nebo tanec, které by je jinak příliš nezaujaly.

1.1.3 STŘEDÍ ŠKOLNÍ VĚK, PUBESCENCE (OD 12 DO 15 LET)

Období puberty bývá velkým zvratem v životě každého člověka, což se samozřejmě promítne i do školní výuky. Hormonální změny vyvolávají fyzické i psychické změny. Pubescenti bývají citlivější, jejich chování bývá labilní, prožitky silnější a velice nevyrovnané.

Pro předmět hudební výchovy bývá nejpodstatnější tzv. mutace hlasu způsobená růstem hrtanu a prodlužováním hlasivek. Dojde ke zhrubnutí hlasu, změně výšky a barvy. U chlapců jsou změny související s mutací markantnější, ale týkají se samozřejmě i dívek. Tyto změny mají zejména u chlapců dopad i na jejich sebevědomí při pěveckém vystupování před kolektivem. V tomto případě považuji za vhodné do určité míry pěvecký projev nahradit hrou na nástroje, aby se žáci měli možnost hudebně projevit, bez toho aniž by jim byla způsobena psychická újma.

Hudební výchova nebývá pro pubescenty většinou oblíbeným školním předmětem, na druhou stranu se poprvé utváří osobní hudební vkus, rozšiřují se zájmy související s hudbou během volného času. Vlivem moderní doby existuje obrovská škála hudebních žánrů a interpretů, ne vždy se ovšem jedná o hudební počiny kvalitní. Spíše jde o dobrý marketing. To může způsobit stereotypy v poslechu i interpretaci hudby. Učitel by tak měl volit písně a skladby, které jsou dnešní mládeži blízké a jsou schopni je pěvecky i instrumentálně interpretovat, ale zároveň mají určitou hodnotu.

Co se týče hudebních nástrojů, dospívající se často upínají k určitému hudebnímu nástroji. Někteří rozvíjejí své schopnosti hry na nástroj, který jim v mladším školním věku zvolili rodiče, další se učí hrát sami na takový nástroj, který je momentálně nejvíce

---

¹⁰ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Vyd. 2., přeprac. a rozš., v nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2013, 406 s. ISBN 9788024620602.

oslovuje, třeba tím, že je zrovna moderní. Podle Sedláka se v současné době rozmáhá především hra na kytaru, i když pouze na rekreační úrovni.

1.1.4 STARŠÍ ŠKOLNÍ VĚK, POSTPUBESCENCE (OD 15 DO 20 LET)

Při nástupu na střední školu už žáci většinou nemají povinnou hudební výchovu, případně si ji volí jako volitelný předmět. Další rozvoj hudebnosti tedy závisí na zájmu konkrétního jedince, na jeho mimoškolní činnosti.¹¹ Ti, kteří se hudbě – zpěvu nebo hře na hudební nástroje – chtějí věnovat více do hloubky, ale nenastoupí na hudební školu, často zakládají různé studentské hudební skupiny, pokouší se prorazit. V dnešní době je ale takových skupin tak obrovské množství, že jen těm, které mají štěstí nebo opravdu dobrý management se podaří dostat do širšího povědomí. To může na některé jedince zapůsobit velice negativně, dokonce i způsobit odklon od hry na nástroj.

Odklon od hry na hudební nástroj je v této životní etapě ostatně běžný. Ti, kteří navštěvovali ZUŠ nebo různé kroužky s nástupem na střední školu s touto mimoškolní aktivitou končí. Mnozí tak ztrácejí motivaci ke hře. To znám ostatně z vlastní zkušenosti. Ke hře na klavír jsem se po ukončení docházky do ZUŠ vrátila po více než roce, až v dospělosti jsem si k instrumentálním činnostem našla cestu. Je proto na učitelích základní školy, ale se pokusili v dětech vzbudit takový zájem k hudbě, který přetrvá na celý život.

---

¹¹ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Vyd. 2., přeprac. a rozš., v nakl. Karolinum 1. Praha: Karolinum, 2013, 406 s. ISBN 9788024620602.

2 VYUŽITÍ HUDEBNÍCH NÁSTROJŮ V HUDEBNÍM VZDĚLÁVÁNÍ

2.1 HUDBA A HUDEBNÍ VÝCHOVA VE VZDĚLÁVACÍCH SYSTÉMECH V ČESKÝCH ZEMÍCH V HISTORII

Způsob využívání hudebních nástrojů na základních školách prochází neustálým vývojem. V průběhu dějin se různí pedagogové, hudebníci, psychologové nebo terapeuti zabývali tím, jak co nejlépe zefektivnit výuku hudební výchovy. Většina z nich dospěla k závěru, že hudební nástroje, ať už dětské nebo běžné, jsou klíčem k úspěchu. Jejich teorie se ovšem lišily v tom, jakým způsobem instrumentální činnosti provozovat a do jaké míry je zapojovat do výuky hudební výchovy. V této kapitole se proto zaměřím na události a názory těch, kteří, dle mého názoru, českou hudební výchovu a hlavně instrumentální činnosti v ní formovali nejvýrazněji.

2.1.1 VÝUKA HUDBY VE ŠKOLÁCH V OBDOBÍ STŘEDOVĚKU

Ve výuce hudby ve středověku byl silně zakořeněn vliv církve. Církevní představitelé si uvědomovali důležitost zpěvu pro prostý lid, ovšem neschvalovali světské písně. Proto už před 10. stoletím začaly vznikat písně duchovní. V 10. století vznikla škola v Budči, kde byl vyučován latinský liturgický zpěv. Od této doby se pak výuka zpěvu šířila dál, byly zakládány klášterní školy, převážně řádem benediktinů.

Ve 13. století začaly vznikat první městské školy. Přestože do výuky pronikaly i světské myšlenky, „hudební výchova“ byla stále zaměřena v největší míře na církevní zpěvy, výuka i zpěv probíhaly v latině. Na rozdíl od dnešní školy se podle školního řádu zpívalo každý den, od 4. ročníku se žáci učili noty a hudební teorii. Provozovala se i hra na hudební nástroje, ale ve velice malé míře, spíše výjimečně.

První ústup církevní hudby nastal v období husitství. Konkrétně Jan Hus propagoval zpívání lidových písní. Ve školách se tak začal vyučovat zpěv český. Nelze opomenout ani typický husitský zpěv, na rozdíl od církevní hudby jednohlasý. Instrumentální činnosti ovšem v této době upadaly, neboť husité propagovali v hudbě jednoduchost a nástroje se tedy využívaly minimálně.¹²

---

¹² KOVAŘÍK, Vladimír. *Vývoj hudební výchovy na českých školách*. [Vyd. 1.]. Praha: Státní pedagogické nakl., 1960.

2.1.2 JAN AMOS KOMENSKÝ

Jedním z prvních, a u nás asi nejvýznamnějších, průkopníků výuky hudby ve škole byl Jan Amos Komenský (1592–1670). Prvky hudební výuky zařazoval do výchovy od raného dětství. Doporučoval započít s cílenou výukou hudby (zpěvu, hry na nástroj i hudební teorie) již v předškolním věku a věnovat se hudbě a zpěvu při každodenních činnostech, ve školách mateřských i na vysokých školách.¹³

Jako velice pobožný člověk propagoval Komenský zpěv náboženských písní a žalmů, a také to, aby se je děti odmalička učily nazpaměť. I on zastával názor, že ve škole by se mělo zpívat každý den. Zároveň byl pro výuku hudební teorie už od 1. třídy.¹⁴

Ve svých dílech *Informatorium školy mateřské* (1632) a *Orbis pictus* (1658) se zabývá konkrétněji také hrou na hudební nástroj. Podle Komenského by se mělo s hudební výchovou začít už během čtvrtého roku dítěte. Nejenže v té době děti zvládají zpěv, ale jsou také schopny hrát na jednoduché hudební nástroje.

„A přidati se v tomto roku může (zvlášť pacholatům) pišťala, buben, husličky dětinské etc., aby sobě pískati, břinkati, drnkati, a tím i sluch k rozličným hlaholům oblomovati, i v něčem následovati zvykali.“¹⁵

O těchto nástrojích, včetně jejich rozdělení do kategorií bicích, strunných a dechových, se rozepisuje právě ve svém díle *Orbis pictus*. Zajímavé je, že už v této době se Komenský ve výčtu vhodných hudebních nástrojů zmiňuje i o nástrojích určených převážně dětem.¹⁶

„Hudební nástroje jsou, které vydávají hlas: Předně, když se v ně bije, jako na cimbál (1) paličkou; na zvoneček (2) uvnitř kuličkou (srdéčkem) železnou; na řehtačku (3) v kolo obracím; na brumlalku (4) v ústa danou prstem; na buben (5) a kotel (6) paličkou (7), jakož i na břinkadlo (8) s cimbálkem (9) a na tříhránek – triangl (10). Potom, na kterých struny se natahují a přebírají, jako na harfě (11) a na klavíru (12) oběma rukama; pravou toliko na loutně (13), při které jsou krk (14), vršek (15) a kolíky (16), jimiž struny (17) se natahují nad stupničkem – mostečkem (18), a na citeře (19); na houslích

¹³ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 1*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985

¹⁴ KOVAŘÍK, Vladimír. *Vývoj hudební výchovy na českých školách*. [Vyd. 1.]. Praha: Státní pedagogické nakl., 1960.

¹⁵ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. 1. souborné vyd. Praha: Kalich, 1992, s. 91. ISBN 80-701-7492-7.

¹⁶ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 1*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985

(20), smyčcem (21) a na kolovrátku (23) vnitřním kolečkem, které se otáčí. Při každém (tomto nástroji) noty (22) levou rukou se berou. Konečně, na které se píská, totiž ústy: na píšťalu – flétnu (24), na šalmaji (25), na dudy (26), na cink (27), na troubu (28), na pozoun (29); anebo měchy, jako varhany (30).¹⁷

Obrázek 1 - Hudební nástroje v době J. A. Komenského¹⁸

Komenský ve svém Informatoriu školy mateřské nabádá k tomu, aby byly děti v rodinách vedeny k hudbě od malička. Jako pomocníky v této činnosti zmiňuje právě jednoduché, především rytmické, hudební nástroje, tzv. zvukové hračky. Těmito „hračkami“ se později inspiroval i Carl Orff při vytváření svého instrumentáře.¹⁹

2.1.3 DOBA TEMNA A OBDOBÍ BAROKA

V období po třicetileté válce došlo k celkovému úpadku českého školství. Jelikož byly zrušeny protestantské školy, hlavně na venkově se začala rozšiřovat negramotnost obyvatel. Školy podléhaly jezuitům a mnohdy na nich vyučovali naprosto nekompetentní učitelé. V menších školách došlo i k úpadku hudební výuky. Naproti tomu ve větších školách navázali jezuité na dřívější praktiky, tedy ovlivňování věřících prostřednictvím církevní hudby.

Postupem času se ovšem výuka hudby na školách opět rozmáhala. Protože se církev příliš nezajímala o venkovské školy, začala se zde formovat česká kultura.

¹⁷ KOMENSKÝ, J. A.: *Orbis pictus*. Praha: František Borový, 1941, s. 165-166.

¹⁸ KOMENSKÝ, J. A.: *Orbis pictus*. Praha: František Borový, 1941.

¹⁹ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 1*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.

Paradoxně proto, že nepřiliš vzdělaní kantoři neuměli latinsky a proto vyučovali v češtině to, co znali nejlépe – lidové písně.

S příchodem baroka v 17. století se začala stále více uplatňovat instrumentální hudba. I v tomto případě šlo v první řadě o pokusy církve upevnit svou moc. Okázalou architekturou, ale nově také instrumentálními soubory, dokazovala prostému lidu svou velikost. Kapely nevznikaly jen církevní, ale také světské (zámecké). Začala se zvětšovat poptávka po vzdělaných hudebnících, což vedlo k rozvoji hudebního vyučování už na školách.

2.1.4 HUDEBNÍ VZDĚLÁVÁNÍ V DOBĚ OSVÍCENSTVÍ

Stejně jako dříve byl zpěv jedním z hlavních předmětů ve školách, protože přímo souvisel s náboženstvím (žáci zpívali při bohoslužbách). V této době ovšem došlo k dalšímu rozvoji instrumentální hudby, vznikaly školní i ochotnické orchestry. Hlavní úlohu měli kantoři, kteří učili nejen své žáky, ale i dospělou populaci. Výsledkem sice byli velice dobří hudebníci, bohužel na úkor ostatních vědomostí.²⁰

Nutno říct, že instrumentální činnosti měly málo co dělat se snahou rozvíjet celkovou osobnost dítěte, jako to měl na mysli třeba Komenský. V této době sice byly děti chodící do školy skutečně hudebně vzdělané, ale vše bylo jen za účelem zpěvu a hry složitých církevních písní a skladeb. Nešlo tedy o dětskou tvořivost, ale o čistokrevný dril.

Velké změny ve školství nastaly s počátkem platnosti tereziánských školských reforem. Učitelé museli být vzděláni všeobecně, docházelo tedy k postupnému úpadku úrovně jejich hudebních dovedností, hudební vyučování ve školách proto bylo také upozaděno. Převažovala stále hudba církevní, na venkově se ale zpívaly i české lidové písně, dětská rozpočítadla apod.²¹

Pozdější nařízení Marie Terezie dokonce zařadilo výuku hudby mezi předměty nepovinné, tím došlo k dalšímu úpadku, na některých školách se vůbec nevyučovala. Zpěv byl omezen jen pro návštěvy kostela.

---

²⁰ KOVAŘÍK, Vladimír. *Vývoj hudební výchovy na českých školách*. [Vyd. 1.]. Praha: Státní pedagogické nakl., 1960.

²¹ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 2., doplněné vyd. Praha: Editio Supraphon, 1990, 282 p. ISBN 80-705-8131-X.

2.1.5 NÁRODNÍ OBROZENÍ

Protože za vlády Habsburků byla zejména měšťanská společnost silně poněmčena (zpívaly se prakticky jen německé písně), začaly se ozývat obrozenecké hlasy, které žádaly rozšíření české lidové a světské hudby. Významným skladatelem českých písní byl Jakub Jan Ryba (1756–1815), který na počátku 19. století napsal první český školní zpěvník, *Kancionálek pro českou školní mládež* (1808) a dále sbírku jednoduchých písní a skladeb *Dar pilné mládeži* (1829). Písně v jeho sbírkách měly i silné moralizující vyznění.²² Hlavním důvodem skládání těchto umělých písní byla údajná nevhodnost písní lidových, které byly především o lásce, a to se neslučovalo s církevním pojetím slušnosti. Ryba byl také jedním z prvních skladatelů obrozeneckých písní.²³

Hru na nástroj sice Ryba do výuky zapojoval, ale věnovali se mu pouze vybraní žáci. Ti cvičili každý den v odpoledních hodinách. Nejfrekventovanějším hudebním nástrojem byly housle, dále pak varhany, klavír, klarinet, flétna, violoncello, lesní roh a kontrabas.

Co se týče lidových písní, ty se do škol dostávaly jen velice pozvolna, protože odporovaly církevním i moralizujícím tendencím.

V roce 1869 byl vydán Základní říšský zákon o školách obecných, který zařazoval hudební výchovu mezi povinné předměty, o pět let později pak vyšlo nařízení, ve kterém byly upřesněny osnovy. Tyto osnovy podporovaly vlastenecké cítění, upřednostňovaly tedy písně národní. Dále stanovily rozsah učiva pro jednotlivé ročníky.

S přibývajícími nároky na žáky se začaly zvyšovat i nároky na učitele a pedagogika se začala vyučovat na vysokých školách. Byly vydávány metodické příručky.²⁴

I když se v posledních letech 19. století změnil přístup ve vyučování hudební výchovy (odklon od církve, zpěv lidových písní atd.), stále byl vyzdvihován především zpěv, a pak také hudební teorie. O instrumentálních činnostech na školách v této době se mi nepodařilo najít žádné významnější zmínky.

²² KOVAŘÍK, Vladimír. *Vývoj hudební výchovy na českých školách*. [Vyd. 1.]. Praha: Státní pedagogické nakl., 1960.

²³ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 2., doplněné vyd. Praha: Editio Supraphon, 1990, 282 p. ISBN 80-705-8131-X.

²⁴ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 2., doplněné vyd. Praha: Editio Supraphon, 1990, 282 p. ISBN 80-705-8131-X.

2.1.6 INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI V HV NA PŘELOMU 19. A 20. STOLETÍ A V 1. POLOVINĚ 20. STOLENÍ

Přestože se už Jan Amos Komenský pokoušel o inovativní přístup k hudební výchově u dětí (snažil se pracovat s jejich přirozeným vývojem a rozvíjet všechny aspekty související s hudbou – zpěv, hru na hudební nástroj, tanec, rytmická cvičení, improvizaci atd.), školy byly dlouhá léta spíše místem utlačujícím svobodného ducha dítěte. Hudební výchova byla zaměřena především na zvládnutí dokonalé intonace pro zpěv náboženských písní a sborovou činnost. K prvním výraznějším změnám u nás začalo docházet až na přelomu 19. a 20. století.

Jedním z těch, kteří se jako první pokoušeli o nějaký posun k lepšímu v hodinách hudební výchovy, byl hudební skladatel a pedagog Jaroslav Bradáč (1876–1938).²⁵ Bradáč se zastával o to, aby byli žáci vedeni k tvořivosti, která, jak je známo, podporuje hudební rozvoj jedince. V počátečních fázích hudební výchovy pracuje, stejně jako Komenský, s přirozeným rytmem, tedy rytmem řeči a různých dětských říkadel, který následně dosazuje do jednoduchých melodií. Bradáč byl také sběratelem lidových písní, převážně západočeských, které upravoval a tvořil k nim doprovody, a následně je zpracoval i do svého pedagogického díla.²⁶

Ve 20. letech 20. století využíval dětské hudební nástroje ve své praxi hudební pedagog, dirigent a profesor církevního zpěvu Antonín Hromádka (1876–1950). Také Hromádka se zaměřoval zejména na intonaci a rytmickou výchovu. Je autorem tonální metody Lasibo. Ta vycházela z trojzvuku la-si-bo, tedy 1., 3. a 5. tónu durové stupnice, pro kterou Hromádka vymyslel vlastní solmizační slabiky (la, ve, si, ny, bo, mu, ja, la). Samotný intonační výcvik byl spjat s přirozenou melodií mluvy a se známými a často reprodukovánými písněmi. Protože intonační výuka je pro děti mladšího školního věku velice složitá, dopomáhal si Hromádka jím zhotoveným cimbálkem. Šlo o nástroj s prvními pěti tóny stupnice D dur. Na tomto prostém nástroji děti mohly naplno rozvíjet svou hudební představivost, mohly improvizovat, zkoušet dohledávat známe jednoduché melodie nebo je opakovat po učiteli apod. Kromě tohoto melodického nástroje pracoval

²⁵ ČERNUŠÁK, Gracian, Bohumír ŠTĚDRŮN a Zdenko NOVÁČEK. *Československý hudební slovník osob a institucí: Svazek první (A-L)*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963.

²⁶ SEDLÁK, František a kol. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.

Hromádka s nástroji bicími, protože, jak jsem se zmiňovala výše, i on byl zastáncem rytmické výchovy. Své poznatky a zkušenosti obsáhl v učebnici *Zpěvanky – cvičebnice hudební výchovy pro školy mateřské a nižší třídy škol obecných* (1933). Celé Hromádkovo dílo bylo silně ovlivněno novými myšlenkami o tom, že by hudební výchova měla být zaměřena především na tvořivou improvizaci. Jeho „vzory“ se stali např. C. Orff nebo M. Jammesová (propagovala improvizaci ve hře na dětské hudební nástroje a také hru na nástroje dětmi vlastnoručně vyrobené, např. na jednoduchou bambusovou flétnu).²⁷

Mezi roky 1919 a 1924 probíhal na svou dobu skutečně převratný projekt Ferdinanda Krcha a Josefa Kříčky. Šlo o výuku umění a estetiky na internátní škole v Domě dětství v Krnsku. Škola byla určena pro sirotky od čtyř do šestnácti let. Vzala si za cíl rozvíjet dětskou fantazii, přistupovat k dítěti s respektem a propojit teorii s praxí v oblastech jako je hudba, výtvarná činnost, dramatická činnost, literatura atd. V oblasti hudby se děti učily nejen hudební teorii, zpěvu a rozvoji hudebního sluchu, ale také hře na hudební nástroje a komponování.

Ředitel Domu dětství v Krnsku, Ferdinand Krch, později působil v Milíčově domě pro zanedbané děti, kde dobrovolně vyučoval hudební výchovu a literaturu, dokud nebyla činnost domu v 50. letech zastavena.²⁸

Ve 30. letech 20. století vyšlo jedno z nejvýznamnějších hudebně pedagogických děl, Schulwerk Carla Orffa (1895–1982). Toto dílo mělo a stále má nezastupitelné místo v hudební výchově nejen v České republice. O jeho významu svědčí i to, že bylo v 60. letech přepracováno přímo pro tehdy československé školy pány Ebenem a Hurníkem, vznikla tak Česká Orffova škola. O obou těchto pracích se podrobněji rozepisují v kapitole 2.2.

2.1.7 INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI V HV VE 2. POLOVINĚ 20. STOLETÍ

Druhá světová válka výrazně ovlivnila samozřejmě i školství. Minimálně zastavila jakýkoliv rozvoj nebo pokrok. Po válce se tedy začalo s obnovou škol, a odborníci volali po nutnosti školské reformy. Co se týče oblasti hudební výchovy, pedagogové se snažili prosadit posílení oblasti hudební a estetické výchovy ve škole. Místo toho se dočkali

²⁷ SEDLÁK, František a kol. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.

²⁸ TURKOVÁ, Magdaléna. Ferdinand Krch. In: *Metodický portál RVP: Inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. 2007 [cit. 2015-01-25]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/PO/1124/FERDINAND-KRCH.html/>

školské reformy z roku 1953. Ta, namísto toho, aby rozšiřovala oblast hudební výchovy, ji zredukovala. Většinovým autorem osnov hudební výchovy byl Adolf Cmíral (1882–1963), významný pedagog a autor didaktických pojednání, který se ale bohužel držel minulosti. Sám byl sběratelem lidových písní, proto se zaměřoval především na jejich zpěv. Ovlivněn dobou zapojil do osnov také budovatelské a pionýrské písně.

Vypracovat nové pojetí osnov hudební výchovy dostal za úkol Výzkumný ústav pedagogický v Praze a v Bratislavě. Výsledkem byly osnovy vydané v roce 1960, které braly v potaz moderní náhled na vzdělávání dětí, tedy to, že jde především o radost z vlastní aktivní činnosti. Učitelé měli možnost sami vybírat konkrétní skladby nebo písně, které by zaujaly konkrétní žáky. Bohužel se osnovy zaměřovaly převážně na zpěv a poslech, instrumentálním činnostem příliš prostoru nevěnovaly.

S novými osnovami přišly větší nároky na samotné učitele. V praxi se ukázalo, že je třeba, aby byli odborně vzděláni, neboť samotná schopnost zpívat a hrát na hudební nástroj už nestačila. Dalším nemalým problémem byl nedostatek pomůcek a materiálů pro výuku.

Do Československa začaly v 60. letech pronikat moderní myšlenky ze zahraničí. Pravděpodobně největší vliv měl již zmiňovaný Schulwerk, upravený pro české poměry. Kromě zpěvu (převážně lidových písniček), rytmických, melodických a pohybových cvičení, je zde kladen důraz i na instrumentální činnosti, především na improvizaci s jednoduchými dětskými nástroji. Do škol tak ve větší míře začal pronikat Orffův instrumentář.

Díky těmto pokrokovým myšlenkám začaly být ve školách po dlouhých šestnácti letech, ve školním roce 1976/1977, praktikovány nové osnovy.²⁹ Jejich hlavní předností bylo hlavně zaměření se na aktivitu a tvořivost žáka. Tyto principy jsou základem i současného RVP.

2.2 CARL ORFF, ORFFŮV SCHULWERK A JEHO VLIV NA HV

Pedagog a hudební skladatel Carl Orff se narodil roku 1895 v Mnichově. Již od dětství byl silně ovlivněn hudbou. V domácnosti Orffů se pravidelně pořádala hudební rodinná sezení. Otec Carla Orffa, Heinrich Orff (1869–1949), byl klavíristou a hráčem na

²⁹ SEDLÁK, František a kol. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.

smyčcové nástroje. On i jeho žena Paula (1872–1960) podporovali svého syna v různých hudebních aktivitách již od jeho raného dětství. V pěti letech začal Carl Orff s hrou na klavír, později se učil hrát na violoncello a varhany. Tyto dovednosti hry hned na několik různých hudebních nástrojů se následně promítly i do jeho pedagogické činnosti, při které právě hudební nástroje byly jedním ze stěžejních kamenů výuky hudební výchovy.

V letech 1905–1907 navštěvoval Orff Ludwigs-gymnasium, v letech 1907–1912 Wittelsbacherské gymnázium v Mnichově. Své studium zde však neukončil a začal studovat na Akademii múzických umění v Mnichově.

Během svého života se věnoval jak tvorbě skladatelské, tak činností pedagogickým (viz kapitola 2.2.1).

Carl Orff byl čtyřikrát ženatý. Měl pouze jednoho potomka, dceru, se svou první ženou. Tento slavný pedagog a skladatel zemřel roku 1982 v Mnichově ve věku 86 let.³⁰

2.2.1 UMĚLECKÁ A PEDAGOGICKÁ ČINNOST

Carl Orff komponoval od mládí, ale jeho raná díla se nikdy nedostala do povědomí širší veřejnosti. On sám považoval za své nejlepší dílo kantátu *Carmina Burana*, která byla inspirována rukopisem ze 13. století. Toto jeho dílo ho proslavilo po celém světě a dodnes se často hraje v divadlech. V České republice byla *Carmina Burana* uvedena poprvé v roce 1957 v rámci festivalu Pražské jaro. Mezi další Orffova významná díla patří např. *Catulli Carmina* nebo *Trionfo di Afrodite*.³¹ Při poslechu Orffových skladeb může i hudební laik vnímat autorův důraz na rytmus, dle mého názoru mírně povýšený nad stránku melodickou. To se ostatně projevuje i v Orffově pedagogické činnosti.

Orffova umělecká činnost byla zaměřena samozřejmě i na děti. Na základě pohádek bratří Grimmů napsal opery *Der Mond* (Měsíc) a *Die Kluge* (Moudrá). Po 2. světové válce Orff spolupracoval na tvorbě dětských televizních pořadů.

Už od studentských let Orffa zajímalo propojení hudby s hrou a pohybem. To vedlo k tomu, že v roce 1924 založil společně s Dorotheou Günterovou (1896–1975) a Gunild Keetmannovou (1904–1990) ústav pro gymnastiku, hudbu a tanec v Mnichově. V této

³⁰ Carl Orff: Development: Childhood and youth. CARL-ORFF-STIFTUNG. ORFF®: Carl Orff [online]. ©2011 [vid. 2014-10-9]. Dostupné z: <http://www.orff.de/en/life/childhood-and-youth.html>

³¹ VRKOČOVÁ, Ludmila. *Slovníček hudebních osobností*. 1. vyd. Praha: L. Vrkočová, 1999, 199 p. ISBN 80-901-6115-4.

instituci realizoval Orff své myšlenky a ideje, které později shrnul ve svém nejznámějším díle Schulwerk.³²

2.2.2 ORFFŮV SCHULWERK

První verze Orffova Schulwerku vznikla ve 30. letech 20. století, konkrétně v době, kdy Orff působil v ústavu pro gymnastiku, hudbu a tanec. V původní myšlence kladl důraz na skupinovou improvizaci a hru na rozličné bicí nástroje. Tím byl ovšem celý tento systém velice náročný pro učitele hudby, kteří se tak najednou setkávali s něčím, s čím neměli naprosto žádné zkušenosti. Orff a jeho spolupracovníci, Gunild Keetmanová a Hans Bergese, pořádali množství vzdělávacích kurzů a workshopů. Společně pak vydali soubor brožur (první verze Schulwerku), které byly zaměřeny právě na skupinovou improvizaci, techniku hry na bicí nástroje a dětské soubory. Většímu rozšiřování těchto technik ovšem bylo zabráněno, jelikož se myšlenky neslučovaly s tehdejší nacistickou ideologií. Proto k dalším publikacím díla nedošlo a ústav v Mnichově byl zrušen. Na svou práci Orff navázal až po 2. světové válce.

V roce 1948 Orff, Keetmanová a Orffova tehdejší manželka Gertruda spolupracovali s bavorským rozhlasem a tvořili hudební díla vhodná pro improvizaci s dětmi a mládeží. V této době také vzniklo Studio 49. To vyrábělo Orffovy hudební nástroje (viz kapitola 2.2.4). V 50. letech Orff vydal v pěti svazcích zmodernizovaný Schulwerk pod názvem *Hudba pro děti* (v originále Musik für Kinder). Tato verze byla už překládána do mnoha jazyků a jednotlivé státy ji přizpůsobovaly své kultuře.³³ V roce 1961 byl v Salzburgu založen Orffův institut, na kterém se vyučovaly děti právě podle Schulwerku, a který je v provozu i v dnešní době.

Celý Orffův Schulwerk je postaven na myšlence, že hudební vývoj dítěte probíhá nejlépe tehdy, jestliže se spojí stránka zvuková (mluva, zpěv, poslech hudby, instrumentální hra) a pohybová (tance, pochody apod.). Tímto způsobem si nejrychleji a nejefektivněji osvojí hudební činnosti a pochopí samotnou podstatu hudby. Konkrétně jde o to, že dítě za pomoci speciálních, Orffem vytvořených hudebních nástrojů, běžných hudebních nástrojů i okolních předmětů včetně svého těla, může improvizovat, samostatně tvořit, realizovat se a projevat své vnitřní „já“ pomocí hudby. Těmito

³² SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 1*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985

³³ Carl Orff: Development: Orff-Schulwerk: Development. CARL-ORFF-STIFTUNG. ORFF®: Carl Orff [online]. ©2011 [vid. 2014-10-09]. Dostupné z: <http://www.orff.de/en/orff-schulwerk/development.html>

postupy Orffa navazuje na myšlenky známých pedagogů, jako byli Komenský, Rousseau nebo Pestalozzi, kteří propagovali tzv. svobodnou výchovu dítěte. Podle Orffa se svobodná výchova projeví nejlépe právě při hudební hře, protože hudba a užívání jednoduchých hudebních nástrojů jsou vhodné pro naprosto všechny děti, i takové, které nemají pro hudbu až tak velké vlohy.³⁴ Pokud jsou děti vedeny při výchovném procesu hravou a zábavnou formou, probouzí to v nich chuť k dalšímu učení a podněcuje to v nich tvořivost.³⁵

Základním stavebním kamenem celé Orffovy hudební školy je *rytmus*. Orff zastává názor, že rytmus je základem veškerého lidského vnímání, dítě ho prožívá a reaguje na něj pohybem. Rytmus je také naprosto přirozenou součástí lidského života. Setkáváme se s ním v okolních zvucích i v řeči, vše je možné propojit v rytmické hře, ze které vychází všechny ostatní hudební činnosti.³⁶ V Schulwerku je rytmus zpočátku rozvíjen na základě určitých slov (zvolených pro žáky motivačně), která se dále skládají v rytmické celky, věty. Vše je vhodně doplněno pohybem.

Rytmus je dále možné „objevovat“ tzv. „hrou na tělo“, tedy různým tleskáním, dupáním, pleskáním se do stehů, luskáním prsů, mlaskáním apod. Tyto činnosti mohou někdy působit poněkud nahodile, avšak Orff je sestavil tak, aby měly jasně daný řád.

Rytmická cvičení lze provádět i se speciálními nemelodickými hudebními nástroji, jako jsou např. dřívka, tamburína, prstové činelky, buben apod.³⁷ (Více o Orffově instrumentáři v kapitole 2.2.4.)

Na rytmickou složku hudebních činností navazuje práce s *melodií*. Melodie je rozvíjena ve formě deklamace (výrazného a rytmického přednesu s důrazem na přízvuky) jednoduchých veršů a říkadel. Práce s melodií je také silně zaměřena na již zmiňovanou improvizaci. Děti si hrají s vlastním hlasem (broukají, zpívají) nebo s melodickými hudebními nástroji (xylofony, metalofony, zvonkohry, zobcová flétna).³⁸ Aby děti mohly co možná nejnázne hudebně improvizovat v oblasti melodie, pracuje se v Schulwerku

³⁴ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 1*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985

³⁵ HURNÍK, Ilja, Petr EBEN. *Česká Orffova škola: 1. Začátky*. Praha: Supraphon, 1969. ISBN 16/2 02-263-69.

³⁶ Carl Orff: Development: Orff-Schulwerk: Practice. KUGLER, Michael. CARL-ORFF-STIFTUNG. *ORFF®: Carl Orff* [online]. 2008 [cit. 2014-10-09]. Dostupné z: <http://www.orff.de/en/orff-schulwerk/practice.html>

³⁷ HURNÍK, Ilja, Petr EBEN. *Česká Orffova škola: 1. Začátky*. Praha: Supraphon, 1969. ISBN 16/2 02-263-69.

³⁸ Carl Orff: Development: Orff-Schulwerk: Practice. KUGLER, Michael. CARL-ORFF-STIFTUNG. *ORFF®: Carl Orff* [online]. 2008 [cit. 2014-10-09]. Dostupné z: <http://www.orff.de/en/orff-schulwerk/practice.html>

s *pentatonikou*. Jak už název napovídá, jedná se o řadu pěti základních tónů. Pokud tedy hovoříme v pentatonice o stupnici C dur, jde o tóny c, d, e, g, a, (c), vynecháme ze stupnice 4. a 7. tón, zde konkrétně f a h. Pentatonika byla využívána již v předkřesťanské hudbě (můžeme ji najít u mnoha lidových písní, např. To je zlaté posvícení, Halí, belí atd.), v písních starého Řecka, Egypta nebo Číny, a to především díky své jednoduchosti a zvuku, který lahodí uchu. Všech pět tónů pentatonické řady spolu totiž ladí. Ať je dítě zahraje v jakémkoliv pořadí, pořad tvoří harmonickou melodii.³⁹ V praxi tedy stačí dát žákům do ruky xylofon, odstranit dané destičky, vybrat nějakou vhodnou větu nebo slovní spojení a improvizace může začít. Tento postup se nazývá aleatorika (náhodná hra). Takováto hra v dětech nutně vzbudí zájem o hru, protože se zdá, že jsou samy malými skladateli. Stejným způsobem lze i doprovázet pentatonické písně. Opět odstraníme destičky ze 4. a 7. stupně, pro každý nástroj určíme vhodný rytmus a žáci mohou hrát libovolné tóny, protože spolu vše ladí.

Dalším způsobem doprovodů využívaných v Schulwerku je *ostinato* (opakování určitého melodického nebo rytmického motivu). Pomocí ostinata lze doprovázet ty písně, u kterých všechny takty ladí s tónickým kvintakordem. Zjednodušeně lze říct, že všechny akordy písně spolu ladí, je tedy možné z těchto taktů vytvořit doprovod a nemusíme složitě vymýšlet žádný nový.

Po zvládnutí určité úrovně rytmické a melodické složky a seznámení se s hudebními nástroji je možné s dětmi zkoušet i různé polyfonní struktury, akordové doprovody apod.⁴⁰

Orffův Schulwerk se samozřejmě neseťkává jen s kladnými ohlasy. Je mu vytýkáno, že se až příliš soustředí na rytmus. V určitém smyslu je to pravda. Orff skutečně považoval rytmus za velice podstatný a ve svém díle ho bral jako výchozí složku. Je totiž dokázáno, že rytmus dítě prožívá snáz než melodii. Ovšem, jak už jsem se zmiňovala dříve, na tuto rytmickou složku, když jsou s ní děti sžity, navazuje právě složka melodická.

Vytýkán je pak také samotný Orffův instrumentář, a to pro svou údajnou jednoduchost a neefektivnost coby hudebního nástroje. Domnívám se, že každý, kdo se

³⁹ Objevte s dětmi kouzelný svět pentatoniky. *Pentaton.cz* [online]. A-WebSys, spol. s r.o., © 1996 - 2014 [cit. 2014-10-27]. Dostupné z: <http://www.pentaton.cz/cs/info/objevte-s-detmi-kouzelnny-svet-pentatoniky>

⁴⁰ Carl Orff: Development: Orff-Schulwerk: Practice. KUGLER, Michael. CARL-ORFF-STIFTUNG. *ORFF®: Carl Orff* [online]. 2008 [cit. 2014-10-09]. Dostupné z: <http://www.orff.de/en/orff-schulwerk/practice.html>

někdy setkal s těmito hudebními nástroji v praxi, musí tuto výtku zavrhnout. I když se jedná o nástroje prosté, jsou pečlivě promyšlené a svůj účel, pokud jsou nástroje užívány správně, plní dobře. Velikostí jsou naprosto vhodné pro žáky předškolního a mladšího školního věku. Navíc právě díky své nekomplikovanosti a snadnému zacházení s nimi děti tak rády manipulují. Při práci s nimi se ovšem nesmí zapomínat na to, že dominantní v hodinách hudební výchovy by měl být zpěv.

Kritiku od některých pedagogů sklízí i hudebně pohybová výchova, která údajně odvádí pozornost od podstatného v hudební výchově. Nesmíme ovšem zapomínat, že tato pohybová výchova by měla sloužit pouze jako doplnění a neměla by hlavní složky nahrazovat. Svému účelu poslouží pouze v případě, že vychází z prožitku hudby a tedy ji rozvíjí.

Co by se Orffovi vytknout dalo, to je určité zanedbání intonačního výcviku, což může bránit při pochopení tonálních vztahů a později při jednoduchých tonálních intonacích. Na druhou stranu, sám Orff nikdy netvrdil, že jeho dílo je kompletním návodem k výuce hudební výchovy. Jde především o inspiraci pro učitele, kteří by myšlenky Schulwerku měli dále rozvíjet.

Z toho vyplývá, že Orffova metoda není vhodná pro každého učitele hudební výchovy. Na pedagogy klade totiž vysoké nároky. Měli by se velice dobře teoreticky i prakticky orientovat v hudbě samotné a také si zažít Orffovy metody a vše co s nimi souvisí (hra na Orffovy hudební nástroje, hra na tělo, rytmická cvičení, improvizace, práce s mluveným slovem atd.)

V současné době je Schulwerk stále ve světě využíván, jeho metody se neustále vyvíjí. Jak jsem se již zmiňovala dříve, v Salzburgu je od 60. let stále v provozu Orffův institut spadající pod tamní univerzitu Mozarteum. Orffův institut je nejen školou pro budoucí pedagogy a odborníky na metody Schulwerku, ale také místem, kde se na každoročních letních kurzech scházejí učitelé a hudebníci z celého světa a společně původní Orffovy myšlenky obohacují a dotvářejí, neboť některé jsou již současnými

pedagogy považovány za zastaralé. Za podpory Orffova institutu vzniklo v 80. letech Orff-Schulwerk Forum Salzburg, tedy fórum, na kterém je možné shromažďovat nové idey.⁴¹

2.2.3 ČESKÁ ORFFOVA ŠKOLA

Schulwerk je sborníkem lidových i autorských písní, tanců, říkadel, rytmických cvičení, instrumentálních skladeb a pochodů, které si každá země přizpůsobí tak, aby byly co nejlíže ke kultuře daného národa.

Do povědomí českých hudebních pedagogů se Schulwerk začal dostávat v 60. letech 20. století. V této době také vznikla první a velice zdařilá adaptace pro české školy. Jejimi autory jsou hudební skladatel, klavírista a pedagog Ilja Hurník (1922–2013) a hudební skladatel Petr Eben (1929–2007). Jejich dílo se nazývá Česká Orffova škola.⁴²

V České Orffově škole autoři zachovali základní myšlenky a postupy Schulwerku, jako jsou způsoby doprovodu, improvizace a využití specifických instrumentálních nástrojů, ovšem obměnili skladby. Ty původní nahradili novými, které jsou bližší českému hudebnímu folklóru. Při vytváření těchto skladeb vycházeli autoři z rytmu, textů a melodických prvků vycházejících z lidových písní, nápěvů i starších instrumentálních skladeb.

Zatímco Orffův Schulwerk je, jak jsem již zmiňovala dříve, spíše sborníkem jednotlivých skladeb, Česká Orffova škola se více zaměřuje i na stránku metodicko-pedagogickou. V českém vydání autoři některé části zjednodušili (především doprovody písní), jiné naopak rozvedli (např. rozvíjení zpěvnosti) tak, aby lépe vyhovovaly i menším dětem.⁴³

Česká Orffova škola od autorů Hurníka a Ebena vyšla ve čtyřech svazcích. První svazek s podtitulem Začátky se ve velkém věnuje metodice, tedy tomu, jak vlastně s Orffovými principy pracovat. Dále pak obsahuje sborník cvičení, her a skladeb. Druhý díl nese podtitul Pentatonika, je tedy jasné, že jde o sborník pentatonický skladeb a cvičení, a to jak vokálních, tak instrumentálních. Třetí svazek s podtitulem Dur-moll je opět především sborníkem písní, tentokrát se autoři zaměřili na známější lidové písně, vhodně

⁴¹ Carl Orff: Development: Institutions: Orff Institute. KUGLER, Michael. CARL-ORFF-STIFTUNG. ORFF®: Carl Orff [online]. 2008 [cit. 2015-03-13]. Dostupné z: <http://www.orff.de/en/institutionen/orff-institute.html>

⁴² SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 1*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985

⁴³ HURNÍK, Ilja, PETR EBEN. *Česká Orffova škola: 1. Začátky*. Praha: Supraphon, 1969. ISBN 16/2 02-263-69.

je poupravili a doporučili některé činnosti k nim vhodné. Čtvrtý díl, Modální tóniny, seznamuje čtenáře s modálními stupnicemi a opět obsahuje soubor písní a skladeb jako inspiraci pro práci s dětmi.

Jak jsem už zmiňovala dříve, autoři se v prvním díle České Orffovy školy hned na začátku zabývají metodickými pokyny, tedy tím, jak ve výuce postupovat.

Během prvních hodin se pracuje s říkadly. Učitel musí vhodně zvolit říkadlo tak, aby děti zajímalo. Proto je velice důležitá motivace, např. vyprávění příběhu souvisejícího s říkankou, obrázek nebo hádanka. Po této úvodní části říkadlo deklamačně přeříkáme, děti následně opakují. Když se seznámí s textem, pokračujeme v přeříkávání různými styly – v různém rytmu, různé hlasové výšce, z pozice určitých postav, podle nějaké nálady, němě apod. Následuje práce s tzv. mluveným doprovodem, a to formou ostináta. Učitel z textu vybere některá výrazná slova nebo skupiny slov, děti je přeříkávají a snaží se neustále udržovat rytmus, čímž vznikne doprovod k původnímu říkadlu. Po zvládnutí rytmu je možné přejít ke kánonu (opakování stejného prvku s určitým zpožděním a se zachováním stejného rytmu, např. To je zlaté posvícení, Bejvávalo, Červená se line záře). Namísto mluveného projevu je dále možné využít doprovod pomocí vlastního těla nebo hudebních nástrojů. Během přeříkávání říkadla děti ve stejném rytmu např. tleskají nebo louskají, později mohou využít rytmický instrumentář (bubínky, tamburíny, triangly atd.).

Už během těchto rytmických cvičení je nutné, aby si děti zažily správné zacházení s dechem.⁴⁴ Základem je správně vyvětraná místnost, přiměřená teplota a dostatek prostoru pro každé dítě. Na začátku každé hodiny bychom se měli s dětmi protáhnout a uvolnit tělo, aby nebylo napjaté, v křeči. Můžeme se například „vytahovat pro jablíčka“ nebo „ohýbat se ve větru jako strom“ apod. Uvolňovací cvičení by měla vést ke správnému postoji – stát rovně, nezvedat ramena k uším, bradu mít rovnoběžně s podlahou. Poté se společně rozdýcháme, protože pro zpěv je samozřejmě důležitý hluboký brániční dech. K tomu slouží jednoduchá cvičení, jako je třeba „sfouknutí svíček na dortu“, „mašinka“ (střídání „š š – hú“ s nadechováním se na správných místech a opíráním se o bránicu) nebo „hra na lokomotivu“:

Pozzdě či fffčass? Pozzdě ši ffčasss?

⁴⁴ HURNÍK, Ilja, Petr EBEN. *Česká Orffova škola: 1. Začátky*. Praha: Supraphon, 1969. ISBN 16/2 02-263-69.

*Zasssyším, pofffičím, zasssyším, pofffičím,
zasssyčím, pofffičím, zasssyčím, pofffičím,
poššupajdím, poššupajdím, pošupajdím, pošupajdím...*⁴⁵

Po zvládnutí práce s říkadly se může přistoupit k rozvoji pěveckých a intonačních dovedností. Některé dětem notoricky známe říkadlo nebo vhodně vybranou větu zhudebníme na velice jednoduchou melodii o dvou nebo třech tónech.⁴⁶ I to ovšem v dnešní době mnoha dětem činí potíže, jelikož se mnohdy mimo školní zařízení se zpěvem vůbec nesetkají. Je tedy třeba procvičovat zpěv pomalu od těch opravdu nejjednodušších melodií a brát v potaz i různé polohy dětského hlasu.

Při motivaci dětí k nějaké činnosti, nejen z oblasti hudby, je dobré ukazovat jim právě probírané nebo procvičované činnosti na něčem z reálného života. V intonačních cvičeních Orffovy školy jsou to tzv. zvolací formulky. Upozorníme žáky na to, že naše běžná mluva je velice melodická, například když na někoho voláme. Žáci na sebe navzájem volají svá jména v jednoduché melodii třikrát po sobě s poslední slabikou prodlouženou. Jednotlivá slova pak můžeme převést na celý zpívaný dialog.

Tyto snadné melodie většina dětí zvládne, ale pokud se pokusíme zpívat ve vyšších polohách, často pohoříme. Je proto nutné rozšiřovat rozsah hlasu. Většina lidových písní vyžaduje vcelku rozsáhlý hlasový projev a v dnešní době nejsou děti schopny zazpívat ani ty jednodušší. Už od samých počátků tedy pracujeme s rozsahem – napodobujeme zvířecí zvuky, houkáme nahlas i potichu apod. Za prvé si tak žáci uvolňují hlasivky, za druhé se tak seznamují se zvukem svého vlastního hlasu v různých polohách. V Orffově škole jsou písně řazeny tak, aby se hlasový rozsah zvětšoval postupně.

Notovému zápisu Orff nepřikládá primární význam. U rytmických ani melodických cvičení není podstatné, jak je zápis proveden, ale především zda splní svůj účel. Pro melodii můžeme tedy používat zpočátku třeba jen ukázkou rukou (schůdky). Rytmus pak zaznamenáváme notami na jedné lince. Psaní notového zápisu rozhodně nepatří k oblíbeným činnostem dětí, proto je velice důležité, abychom je dostatečně motivovali. Jedním z vhodných odůvodnění notového zápisu je zachování myšlenky autora. Žáci si do

⁴⁵ HURNÍK, Ilja, Petr EBEN. *Česká Orffova škola: 1. Začátky*. Praha: Supraphon, 1969, s. 13. ISBN 16/2 02-263-69.

⁴⁶ HURNÍK, Ilja, Petr EBEN. *Česká Orffova škola: 1. Začátky*. Praha: Supraphon, 1969. ISBN 16/2 02-263-69.

svých notových sešitů zapisují vlastní improvizaci a tím se z nich stávají hudební skladatelé.

Podstatnou, ovšem ne majoritní část hodiny, zaujímají rytmická cvičení. Začínáme s jednoduchým rytmickým přeřikáváním slov a slovních spojení. Při těchto cvičeních se fantazii meze nekladou a je jen na učiteli a žácích, se kterými slovy a jakým rytmem budou pracovat. Rytmus slov posléze doplníme bicími hudebními nástroji. Cvičení lze také obrátit, tedy místo abychom vybírali slova a vymýšleli k nim rytmus, určíme žákům rytmus a oni domýšlení vhodná slova. Pokud celá třída zvládá tato rytmická cvičení, můžeme přejít k deklamaci, rytmickým rozhovorům a pak také k melodizaci rytmů.

Důležitou součástí rytmické výchovy je osvojení si taktování. Nejprve se jen snažíme, aby žáci „mávali“ rukama ve správném rytmu, poté je až učíme, jak správně taktovat.

Po základním zvládnutí rytmických modelů „hrou na tělo“ seznámíme žáky s hudebními nástroji. Nejprve využíváme bicí nástroje, později nástroje, na kterých si žáci přehrají i melodii (např. xylofon).⁴⁷

Orff navrhl k Schulwerku celý instrumentář vhodný pro děti a česká Orffova škola jej převzala. Tyto nástroje popíše v následující kapitole.

2.2.4 ORFFOVY HUDEBNÍ NÁSTROJE

Orffovy hudební nástroje poprvé spatřily světlo světa ve 30. letech 20. století, kdy je podle Orffových návodů zhotovil a vystavil německý výrobce nástrojů Karl Maendler (1872–1958). Už ve své první podobě byly dokonale funkční, proto se do současnosti dočkaly jen několika drobných, spíše kosmetických změn. Splňují řadu požadavků, které jsou podmínkou úspěchu jejich využití s dětmi. Jsou snadno ovladatelné, přiměřeně veliké, jejich tón je pevně fixovaný a nezávislý na hráčských dovednostech uživatele, tóny se dobře pojí s dětským zpěvem a dají se lehce spojit v hudební soubor.⁴⁸

---

⁴⁷ HURNÍK, Ilja, Petr EBEN. *Česká Orffova škola: 1. Začátky*. Praha: Supraphon, 1969. ISBN 16/2 02-263-69.

⁴⁸ DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. 2. vyd. Ostrava: Montanex, 1992, 105 s. ISBN 80-8530-098-2.

a) Rytmické nástroje

Chřestítka

Jde o dutý předmět, který obsahuje nějaký sypký materiál. Při zatřesení nebo úhozu vydává chřestivý zvuk. V originální sadě zastupují chřestítka rumbakoule, nejčastěji dřevěné, a malé chrastítka. Tento nástroj si s dětmi můžeme snadno vyrobit sami tak, že různé krabičky nebo plechovky naplníme rýží, pískem, korálky apod.

Obrázek 2 – Rumbakoule

Obrázek 3 – Chřestítka ve tvaru vajčka

Dřívka

Dřívka, nebo také hrací hůlky či tlukátka, mohou být vyrobena z různých druhů dřev, nejčastěji z buku nebo bambusu. Žák do každé ruky uchopí jedno dřívko, drží ho velice lehce mezi ukazováčkem a palce a krátce o sebe dřívky uhodí, čímž vznikne požadovaný tón. Na dřívka můžeme hrát také tak, že jedno si položíme do misky naší dlaně a druhou hůlkou ťukáme. Výsledná barva zvuku je dána délkou a tloušťkou dřívek (klasický průměr se pohybuje kolem 20 mm) a také intenzitou úderu a způsobem úchopu.

Obrázek 4 - Dřívka

Kastaněty

Tento nástroj nemá podobu klasických kastanět spojených šňůrkou. Jedná se o dva ploché dřevěné nebo plastové kotoučky navlečené na držátku. Toto držátko uchopí žák do ruky a pohybem nahoru a dolů vytváří zvuk, když o sebe kotoučky udeří. Kastaněty můžeme v dnešních sadách najít pod názvem prstová klapačka.

Obrázek 5 - Kastaněty

Prstové činelky

Malé kovové činelky s poutkem se nasazují na palec a ukazováček nebo prostředníky a poté se s nimi jemně ťuká o sebe. Pro umocnění zvuku je možné je také držet dvěma prsy za poutko a „cinkat“ shora jednou o druhou. Tento zvuk je jasnější a déletrvající.

Obrázek 6 - Prstové činelky

Činely

S klasickými činely musíme v případě dětí na 1. stupni zacházet opatrně, jelikož nedokáží odhadnout sílu úderů. Tak by se doprovod na činely mohl stát pro všechny velice nepříjemnou událostí. Můžeme dát žákovi pouze jeden činel, ten bude držet za poutko a druhou rukou na něj udeří měkkou paličkou.

Obrázek 7 - Činely

Triangl

Jedná se o kovový trojúhelníkový nástroj, který se drží v jedné ruce zavěšený na vlasci nebo provázku. Ve druhé ruce má hráč kovovou tyčinku nebo silnější drát, kterým do spodní části trianglu jemně a krátce udeří. Můžeme také uvnitř nástroje rychle tyčinkou kmitat. Tento nástroj je u dětí velice oblíbený, řekla bych, že kvůli jasnému zvuku, který vydává.

Obrázek 8 - Triangl

Tamburína

Tamburína se skládá z dřevěného rámu (tzv. lubu), přes který může být natažena kožená blána. V lubu mohou být talířky nebo rolničky, které obohatí zvuk nástroje. Na tamburínu se hraje tak, že ji v jedné ruce držíme za lub a dlaní nebo prsty druhé ruky udeříme do blány, nebo ji držíme mezi koleny a k úderu tak můžeme využít obě ruce. Lze také použít paličku. Pokud má tamburína talířky, můžeme ji používat stejným způsobem jako chřestítka. V současné době jsou k vidění častěji než dřevěné tamburíny nástroje celoplastové, které podle mého názoru nemají tolik odlišný zvuk, ovšem po estetické stránce hodně zaostávají.

Obrázek 9 - Tanburína s blánou

Obrázek 10 – Malá tamburína

Bubínek

Bubínek je stavebně podobný tamburíně, ovšem rám bývá širší a blánu má nataženou po obou jeho stranách. Nástroj může být postaven na stojánku nebo ho hráč drží mezi koleny. Na bubínek se tradičně hraje paličkami. V současné době je velice populární využívání etnických nástrojů, ve kterých mají různé druhy bubínků hojně zastoupení (bonga, conga, tamtamy aj.).

Obrázek 11 - Bubínek

Blok

Jde o malý dřevěný blok s dutou štěrbinou, která rozeznívá zvuk chvějícího se dřeva. Hraje se na něj pomocí dřevěné nebo plstěné paličky.

Obrázek 12 - Dřevěný blok

Templblok

Tento orientální a ne u nás příliš známý nástroj je vlastně jakousi sadou dutých dřevěných oválů nebo kvádrů různých velikostí (bloků), které rozezvučíme úderem dřevěné paličky. V praxi ho můžeme nahradit dřevěnými bubínky.

Obrázek 13 - Templblok⁴⁹*Rourový bubínek*

Jedná se o dřevěnou dutou rourku, na kterou se hraje úderem dřevěné paličky. Je buď jednostranný – držadlo, na kterém je z jedné strany rourka, nebo dvoustranný – váleček uprostřed mírně zúžený.

Obrázek 14 - Rourový bubínek dvoustranný

Drhlo

Drhlo je malý dutý dřevěný váleček (podobný rourovému bubínku), jehož povrch je vroubkovaný. Hrajeme na něj tak, že po něm přejíždíme dřívkem sem a tam a tím vytváříme jakýsi chrastivý zvuk.

Obrázek 15 - Drhlo dvoustranné

⁴⁹ Grover Pro Percussion - TPB-X Temple Blocks. *P muzik: Hudební nástroje* [online]. 2009 [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: <http://www.pmuzik.cz/p21009-Grover-Pro-Percussion-TPB-X-Temple-Blocks.html>

Rolničky

Nejčastěji je několik rolničků připevněno na dřevěném nebo plastovém držáku. Hraje se na ně tak, že jemně třese rukou. Stejným způsobem mohou být na dřevěném držátku připevněny místo rolničků malé zvonky.⁵⁰

Obrázek 16 - Rolničky

Sistrum

Sistrum je původně staroegyptský hudební nástroj. V dnešní době má např. podobu malého dřevěného kvádru na krátké rukojeti, ve kterém jsou v otvorech připevněny kovové talířky. Ty vydávají chrastivý a cinkavý zvuk, když s nástrojem dítě třese nebo si jím klepe o volnou dlaň.

Obrázek 17 - Sistrum

b) Basové nástroje

Tympány

Nejde o klasické orchestrální tympány, ale o zmenšenou a upravenou verzi (někdy je můžeme nalézt pod názvy malé tympány, taneční tympány nebo tymbály). Tyto bubny s koženou blánou je možné pořídit v různých velikostech, tedy s různou výškou tónu. Tympány by měly být laditelné. Lze na ně hrát různými druhy paliček, samostatně či ve dvojicích. Úder paličky by měl směřovat na okraj blány a měl by být jen lehký.

⁵⁰ Orffův instrumentář: Nástroje rytmické. *Didaktika hudební výchovy: Instrumentální doprovody* [online]. © 2002-2014 [cit. 2014-10-29].

Dostupné z: http://eamos.pf.jcu.cz/amos/kat_hv/modules/low/kurz_text.php?identifik=kat_hv_6773_t&id_kurz=&id_kap=10&id_teach=&kod_kurzu=kat_hv_6773&id_kap=10&id_set_test=&search=&kat=&startpos=2

Obrázek 18 - Tympány

c) Melodické nástroje

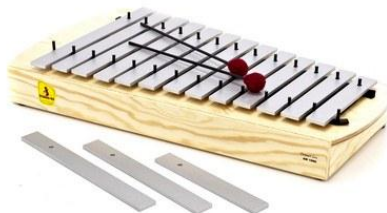
Xylofon, metalofon, zvonkohra

Všechny tyto nástroje jsou těmi nejtypičtějsími a základními nástroji Orffova instrumentáře. Mnoho lidí se domnívá, že tyto tři nástroje jsou totožné, není to ale pravda. Liší se především v materiálu, ze kterého jsou vyrobeny kameny. V případě *xylofonu* jde o kameny z palisandrového dřeva napuštěného pryskyřicí, na které se hraje paličkami s tvrdou plstí, někdy také gumovými paličkami. Tón xylofonu je krátký a tlumený. Vyrábí se v provedení sopránovém (v rozsahu c^2-f^3) a altovém (c^1-a^2).

Obrázek 19 - Xylofon

Metalofon zní naopak velice jasně a tón má delší trvání. Kameny jsou široké a vyrobené ze slitin hliníku a hraje se na ně paličkami z plsti. Vyrábí se v provedení sopránovém (c^2-f^3), altovém (c^1-a^2) a basovém ($c-a^1$).

Obrázek 20 - Altový metalofon⁵¹

⁵¹ Metalofony. *Léčivé nástroje* [online]. 2015 [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: <http://www.lecive-nastroje.cz/cz/eshop/metalofony-10/metalofony-studio-49-57/detail/altovy-metalofon-1000-1708.html>

Zvonkohra má úzké kameny zhotovené z oceli, oproti metalofonu jsou tenčí a těžší. Při hře na zvonkohru se používají dřevěné paličky, v lepším případě (ovšem ne moc častém) se hraje pomocí dřevěného kladívka s nalepenými plstěnými proužky. Můžeme se setkat se zvonkohrou sopránovou (c^3 – a^4) a altovou (c^2 – a^3). Aby se děti při hře na tyto nástroje lépe orientovaly, vyrábějí se s barevně rozlišenými kameny.

Obrázek 21 - Chromatická zvonkohra

Sklenkohra

Tento nástroj připravíme tak, že najdeme vhodné sklenice a naplníme je vodou, dokud při úhru dřevěnou paličkou o okraj nebudou vydávat námi požadované tóny. Ideální je, pokud se nám podaří získat kompletní pětitónovou stupnici. Pokud je někdo šikovný, může hrát na skleničky i tak, že mírně navlhčeným prstem tře o okraj sklenice tak dlouho, dokud nezačne „zpívat“.⁵²

d) Strunné nástroje

Fidula tenorová

Jde o starý hudební smyčcový nástroj, předchůdce houslí, který má čtyři nebo pět strun.

Viola da gamba

Stejně jako fidula, i viola da gamba je nástroj historický a smyčcový. Při hře se drží mezi koleny. Má šest nebo sedm strun.

⁵² Orffův instrumentář: Nástroje melodické a nástroje basové. *Didaktika hudební výchovy: Instrumentální doprovody* [online]. © 2002-2014 [cit. 2014-10-29].

Dostupné z: http://eamos.pf.jcu.cz/amos/kat_hv/modules/low/kurz_text.php?identifik=kat_hv_6773_t&id_kurz=&id_kap=10&id_teach=&kod_kurzu=kat_hv_6773&id_kap=10&id_set_test=&search=&kat=&startpos=3

Oba tyto strunné nástroje se v našich současných školách nepoužívají. Učitelé místo nich využívají violu nebo violoncello. Děti na tyto nástroje hrají tzv. drnkáním (pizzicatem), méně často smyčcem.

e) Ostatní hudební nástroje

Pokud se toho učitel nebojí a má šikovnou a procvičenou třídu, může samozřejmě využít i nejrůznější klasické hudební nástroje. Děti na 1. stupni ZŠ se velice rády a poměrně snadno učí hrát na zobcovou flétnu, někdy také na flétnu altovou. Z dechových nástrojů můžeme ještě do výuky zapojit ústní klávesovou harmoniku. Pak lze také využít doprovodů dětí, které se učí hrát na nejrůznější hudební nástroje v zájmových kroužcích. Pro děti je motivační a zajímavé, když vidí své spolužáky hrát jednoduché doprovody na klavír, kytaru nebo třeba na housle.⁵³

V současné době jsou u učitelů i dětí populární různé etnické, zmodernizované nebo nové hudební nástroje. Pro ukázkou některé z nich uvedu.

Klapačka

Klapačka je rytmický hudební nástroj vyrobený většinou ze dřeva. Existuje jich nepřeberné množství podob. Principem je úder jedné dřevěné části o druhou při třesení, ať už jde o dřevěné destičky, klapačku, kde se dřevěné „kladívko“ kýve z jedné strany na druhou a klape do dřevěné destičky nebo rourový bubínek, ve kterém je na volno provlečená dřevěná palička.

Obrázek 22 - Klapačka 1

⁵³ Orffův instrumentář: Nástroje melodické a nástroje basové. *Didaktika hudební výchovy: Instrumentální doprovody* [online]. © 2002-2014 [cit. 2014-10-29]. Dostupné z: http://eamos.pf.jcu.cz/amos/kat_hv/modules/low/kurz_text.php?identifik=kat_hv_6773_t&id_kurz=&id_kap=10&id_teach=&kod_kurzu=kat_hv_6773&id_kap=10&id_set_test=&search=&kat=&startpos=3

Obrázek 23 - Klapačka 2

Bongo

Bongo je kubánský nástroj. Jde o soupravu dvou bubnů, které se vyrábějí v různých velikostech, v klasických i moderních pojetích. Hraje se na ně údery dlaní a prstů. Nástroje stylově podobné bongu jsou například *congo* (soustava dvou podlouhlých bubnů), *djembe* (africký bubínek) nebo *timbály*.

Obrázek 24 - Bongo⁵⁴

Cajón

Cajón je původem latinskoamerický hudební nástroj v podobě dutého dřevěného kvádru s otvorem. Uvnitř bedýnky jsou nataženy struny. Při hře hráč na cajónu sedí a hraje úderem prstů nebo dlaní, barva tónu je ovlivněna místem a silou úderu. Tento nástroj je stále více oblíbený ve školách, mnoho učitelů po něm volá, neboť se s ním snadno pracuje, pro žáky je zajímavý.

Obrázek 25 - Cajón⁵⁵

---

⁵⁴ Bonga. Houdek: *Hudební nástroje* [online]. 2015 [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: <http://www.houdek.cz/bici-a-perkuse/perkuse-percussion/bonga/meinl-nino-3nt-bk-bonga.htm#!prettyPhoto>

Chimes (zvonkohra)

Zvonkohrou tentokrát není myšlen nástroj podobný metalofonu, proto pro rozlišení uvádím cizojazyčný název chimes. Jedná se o bicí nástroj, který vydává zvuk rozezvučením soustavy zavěšených zvonů (kovových trubiček).

Obrázek 26 - Chimes (zvonkohra)⁵⁶

Kravský zvon

Hudební nástroje vznikaly a vznikají i z předmětů denní potřeby. Není tedy divu, že se v hudebninách dají koupit i uzpůsobené kravské zvony, a to buď připevnitelné k soustavě bicích, nebo s dřevěnou rukojetí. Na zvon se dá hrát úderem paličkou či prostým zatřesením.

Obrázek 27 - Kravský zvon⁵⁷

Cabasa

Cabasa je etnický nástroj pocházející z Afriky. Kolem kovového vroubkovaného válečku jsou omotány šňůrky s kovovými korálky, při pohybu dochází ke tření, které vydává specifický chřestivý zvuk.

---

⁵⁵ TYCOON STK 29. *Muzikant* [online]. 2014 [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: <http://www.muzikant.cz/tycoon-stk-29-d108444.html>

⁵⁶ Chimes. *Houdek: Hudební nástroje* [online]. 2015 [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: <http://www.houdek.cz/bici-a-perkuse/perkuse-percussion/chimes/meinl-ch-27-chimes.htm#!prettyPhoto>

⁵⁷ Cowbell. *Houdek: Hudební nástroje* [online]. 2015 [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: <http://www.houdek.cz/bici-a-perkuse/perkuse-percussion/cowbell/latin-percussion-lpa900-bk-cowbell.htm#!prettyPhoto>

Obrázek 28 - Cabasa⁵⁸

Shekere

Další perkusní nástroj pocházející z Afriky je shekere. Je to dutá nádoba s úzkým hrdlem. Na širokou spodní část nádoby je navlečena síťka s korálky. Nástroj se drží v obou rukou – jednou rukou za hrdlo, druhou za dno, a třesením v různém směru vzniká rytmický chřestivý zvuk.

Obrázek 29 - Shekere⁵⁹

Hrací roury

Hrací roury neboli boomwhackers jsou plastové roury o různých délkách a průměrech. Každá roura je tak vyladěna na jiný tón. Hraje se na ně jednoduše úderem o zem, lavici, stehno nebo ruku, nebo jedné o druhou.

Obrázek 30 - Boomwhackers⁶⁰

---

⁵⁸ Cabasa. *Houdek: Hudební nástroje* [online]. 2015 [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: <http://www.houdek.cz/bici-a-perkuse/perkuse-percussion/1322-2-cabasa/meinl-nino-701-cabasa.htm#!prettyPhoto>

⁵⁹ Cabasa/Shekere. *Steve Weiss Music* [online]. 2015 [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: <http://www.steveweissmusic.com/product/lp-pro-shekere/cabasas-and-shekeres>

Na hracích rourách mohou být připevněny hrací kameny, takže princip hry je stejný jako např. u zvonkohry, ovšem zvuk je díky rourám mnohem znělejší.

Obrázek 31 - Hrací roury bel-O-ton

Drumben

Drumbeny jsou víceúčelové předměty vyrobené z recyklovaných materiálů. Nejde jen o perkusní hudební nástroje, dají se využít i jako taburetky nebo stolky. Děti si je mohou i pomalovat. Hraje se na ně úderem dlaně a prstů nebo úderem paličky. Lze je sehnat ve více velikostech. Velikost drumbenu ovlivní výsledný zvuk.

Obrázek 32 - Drumbeny⁶¹

f) Vlastnoručně vyrobené hudební nástroje

Na mnoha školách se můžeme setkat s problémem nedostatku hudebních nástrojů. Na některých školách je sice k dispozici kompletní Orffův instrumentář, ale od každého nástroje vlastní pouze několik kousků, často jen jeden, takže nikdy není možné, aby si zahráli všichni žáci. Není ovšem nic snazšího, než si jednoduché, ale přitom účelné nástroje vyrobit doma nebo

---

⁶⁰ Fotografie BOBOTUBES. BOBOTUBES [online]. 2013 [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: <http://bobotubes.cz/galerie/>

⁶¹ Drumben. Drumben [online]. [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: http://drumben.com/wordpress/wp-content/uploads/new_design_2014_ok.jpg

s žáky během pracovních činností. Na následujících stránkách uvedu několik příkladů.

Chřestidla

Různá chřestidla a chrastítka jsou asi nejsnazšími příklady vlastnoručně vyrobených nástrojů. Jednoduše lze vzít jakoukoli uzavíratelnou nádobu (sklenici od zavařeniny, plechovku, plastové vajíčko z čokoládového vajíčka apod.) a naplnit ji sypkým materiálem (pískem, korálky, mákem, rýží, čočkou apod.). Takováto chřestidla mají v souvislosti s materiálem nádoby i druhem náplně celou škálu zvuků. Jednoduchá chrastítka vyrobíme také například ze svazku starých klíčů, dřevěných kolíčků, šroubů apod. navlečených na kovový kroužek nebo provázek.

Klapací nástroje

Klapačka: Primitivní klapačku lze vyrobit tak, že vezmeme dvě dřevěné destičky, na každou připevníme řemínek utažený do takové míry, aby se pod něj dala prostrčit ruka. Hraje se pak na principu „tleskání“. Trochu složitější nástroj vznikne, pokud máme tři destičky, v horní části vyvrtáme otvory a destičky spojíme provázkem. Pohybem ze strany na strany o sebe destičky klepou.

Kastaněty: Místo destiček můžeme použít tři vařečky. Prostřední necháme úchyt, u horní a spodní ho odřízneme, vařečky provrtáme, spojíme provázkem a vzniknou nám kastaněty.

Buben

Buben vyrobíme z jakékoli nádoby tvaru válce, například ze sudu, plechovky od barvy, krabice od pracího prášku nebo krabice na klobouky. Přes otevřený konec nádoby napneme kus kůže, blány či pergamenového papíru, na jehož okrajích jsme zasadili nýty. Skrz nýtovací díрку provlékneme provázek, protáhneme ho pod bubnem a vedeme do dalších nýtovacích dírek, dokud není blána dostatečně propnutá.⁶²

⁶² HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Udělejte si hudební nástroje*. Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 1996, 8 s.

Pro prostou rytmickou hru ale není nutné vyrábět takový buben, žáci si vystačí i s krabicí ze dřeva nebo tvrdého kartonu.

Zvonkohry

Zvonkohra ze skleněných lahví: Na hrdla lahví různých tvarů a velikostí přivážeme provázek. Lahve rozvěsíme jednu vedle druhé na dřevěnou tyč, např. na násadu od koštěte. Tu položíme mezi dvě židle nebo dva stoly, a můžeme hrát pomocí paliček nebo třeba lžiček.

Zvonková věž: K její výrobě jsou potřeba hliněné květináče různých velikostí, šňůra a dřevěné korále. Na šňůru připevníme korálek a nad něj navlečeme květináč a tak dále. Celou šňůru s libovolným počtem květináčů zavěsíme a hrajeme paličkou.

Drnkací nástroje

Kytara: Do velkého kelímku (např. od jogurtu) vyřízneme u dna dva otvory, kterými protáhneme tenkou dřevěnou lištu. Na oba konce lišty připevníme dva šrouby s očkem a natáhneme dvě struny, které u kelímku podložíme dřívkem. Vznikne tak jednoduchá dvoustrunná kytara.

Drnkací basa: Na výrobu jednostrunné basy potřebujeme starý kbelík, násadu od koštěte, perlonové lanko a šrouby s očkem. Do dna kbelíku (ne přímo ve středu) uděláme otvor, kterým protáhneme násadu. Do středu dna připevníme jeden šroub, na horní konec násady druhý, a očky provlékneme lanko.

Citera: Citeru vyrobíme snadno z tvrdé krabice s víkem, šroubů s očky a strun. Do víka krabice (na materiálu nezáleží) vyřízneme otvor. Na opačné boky krabice připevníme šrouby, kterými protáhneme struny a napneme je tak, aby vedli přes otvor ve víku.⁶³

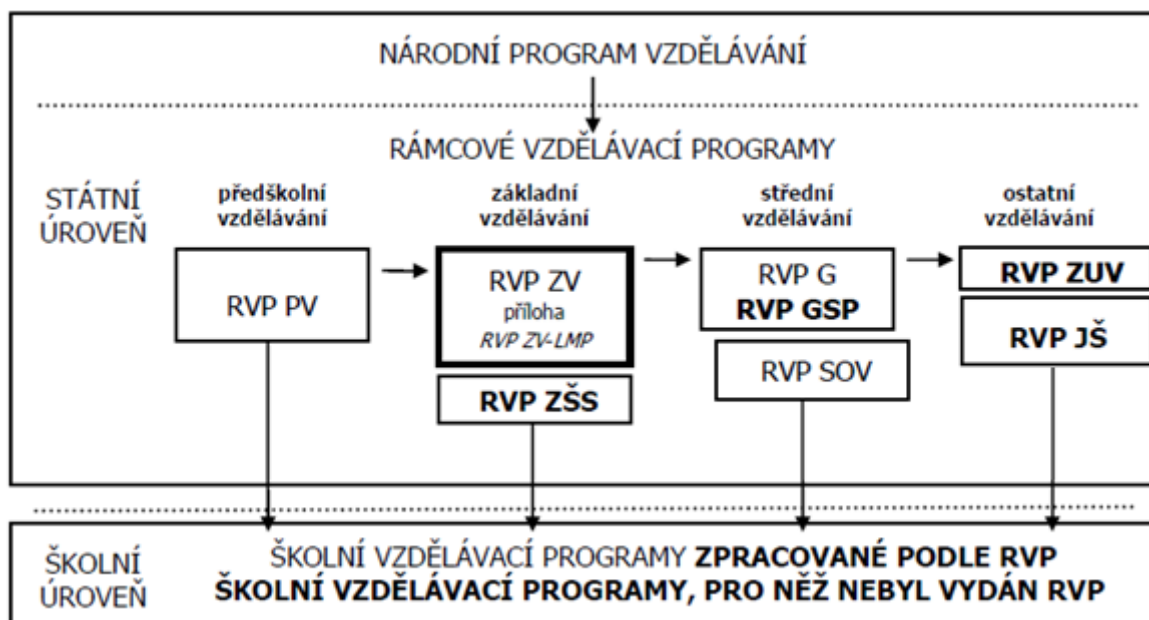
⁶³ HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Udělejte si hudební nástroje*. Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 1996, 8 s.

3 RVP A INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI V SOUČASNÉ KONCEPCI HV

Rámcovým vzdělávacím programem (dále jen RVP) rozumíme systém dokumentů, které zaštiťují vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Je přítomen v zákoně č. 561/2001 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání. Celý tento systém lze dělit na úroveň *státní* a *školní*.

Státní úroveň vzdělávání je vymezena Národním programem vzdělávání a RVP. Zatímco Národní program vzdělávání uchopuje vzdělávání jako celek, RVP je zpracován zvlášť pro všechny etapy vzdělávání. Existuje tedy RVP pro předškolní vzdělávání, RVP pro základní vzdělávání (s přílohou upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením, dále sem patří RVP pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami), RVP pro střední vzdělávání (kam patří RVP pro gymnázia, RVP pro gymnázia se sportovní přípravou a RVP pro střední odborné vzdělávání) a RVP pro ostatní vzdělávání (zahrnuje RVP pro základní umělecké vzdělávání a RVP pro jazykové školy s právem státní zkoušky).

Školní úroveň zahrnuje školní vzdělávací programy (dále jen ŠVP), které jsou pracovány podle RVP, a dále ŠPV, pro které nebyl RVP vydán.

Obrázek 33 - Systém kurikulárních dokumentů⁶⁴

Současné RVP vycházejí z nejnovějších a nejmodernějších poznatků o vzdělávání. Snaží se o to, aby žáci získali komplexní vědomosti a dovednosti, které mohou využít

⁶⁴ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2013. 146 s. [cit. 2015-03-10]. s. 5. Dostupné z <http://www.nuv.cz/file/213/>

v běžném životě. Všechny části RVP jsou navrženy tak, aby na sebe jednotlivé etapy vzdělávání bez problémů navazovaly. Ve všech částech je tedy přesně vymezen obsah vyučování. I přes značnou konkrétnost by měl RVP umožňovat určitou individualitu jednotlivých škol, tedy aby si každá škola mohla vytvořit takový ŠVP, který by nejlépe vyhovoval jejímu charakteru.

RVP pro základní vzdělávání (dále jen RVP ZV) byl v základní verzi vydán v roce 2005. Od té doby do současnosti prošel ještě několika změnami, žádná z nich se ovšem netýkala předmětu hudební výchovy, respektive instrumentálních činností. Momentálně se školy při tvorbě svých ŠVP řídí RVP ZV, který nabyl účinnosti 1. září 2013.⁶⁵

Cílem vzdělávání, tedy i současného pojetí RVP, je to, aby si žáci osvojili co nejvyšší úroveň určitých klíčových kompetencí. Klíčovými kompetencemi rozumíme soubor vědomostí, dovedností, schopností a hodnot, které jsou rozvíjeny v celém vzdělávacím procesu. Získávání klíčových kompetencí není omezeno na školní vzdělávání. Ve školách se pokládá pouze základ toho, co se člověk učí během celého svého života. Nejde jen o mechanické pamětné učení. Jde o to osvojit si schopnost dostat se k potřebným informacím, vědět, kde je hledat a umět s nimi následně nakládat.

Pro základní vzdělávání jsou vymezeny klíčové kompetence k učení, kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní, kompetence sociální a personální, kompetence občanská a kompetence pracovní.⁶⁶

RVP ZV dělí veškerý obsah vzdělávání do devíti vzdělávacích oblastí, které jsou následně rozděleny na *vzdělávací obory*:

- Jazyk a jazyková komunikace (*Český jazyk a literatura, Cizí jazyk, Další cizí jazyk*)
- Matematika a její aplikace (*Matematika a její aplikace*)
- Informační a komunikační technologie (*Informační a komunikační technologie*)
- Člověk a jeho svět (*Člověk a jeho svět*)

⁶⁵ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2013. 146 s. Dostupné z <http://www.nuv.cz/file/213/>

⁶⁶ BĚLECKÝ, Zdeněk. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. 1. vyd. V Praze: Výzkumný ústav pedagogický, 2007, 75 s. ISBN 9788087000076.

- Člověk a společnost (*Dějepis, Výchova k občanství*)
- Člověk a příroda (*Fyzika, Chemie, Přírodopis, Zeměpis*)
- Umění a kultura (*Hudební výchova, Výtvarná výchova*)
- Člověk a zdraví (*Výchova ke zdraví, Tělesná výchova*)
- Člověk a svět práce (*Člověk a svět práce*).⁶⁷

Jednotlivé vzdělávací oblasti pro 1. stupeň jsou rozděleny na očekávané výstupy pro 1. období (1., 2., a 3. ročník) a pro 2. období (4. a 5. ročník). Ke každému vzdělávacímu oboru jsou v RVP ZV vypracovány očekávané výstupy, tedy to, co by měli žáci na konci každého období zvládat.

3.1 INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI V RVP

Instrumentální činnosti jsou jednou součástí učiva vzdělávací oblasti Člověk a kultura, vzdělávacího oboru Hudební výchova.

Vzdělávací obor Hudební výchova zahrnuje učivo Vokální činnosti, Instrumentální činnosti, Hudebně pohybové činnosti a Poslechové činnosti. Tyto hudební činnosti se navzájem ovlivňují, jsou propojeny tak, aby společně rozvíjely u člověka hudební schopnosti a dovednosti.

Obsahem instrumentálních činností je hra na hudební nástroje a jejich využití při reprodukci a produkci.⁶⁸

Podle tohoto dokumentu mezi instrumentální činnosti patří následující:

- hra na hudební nástroje – reprodukce motivů, témat, jednoduchých skladbiček pomocí jednoduchých hudebních nástrojů z Orffova instrumentáře, zobcových fléten, keyboardů apod.
- rytmizace, melodizace a stylizace, hudební improvizace – tvorba předeher, meziher a doher s využitím tónového materiálu písně, hudební doprovod

---

⁶⁷ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2013. 146 s. [cit. 2015-03-07]. s. 15. Dostupné z <http://www.nuv.cz/file/213/>

⁶⁸ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2013. 146 s. [cit. 2015-03-07]. s. 69. Dostupné z <http://www.nuv.cz/file/213/>

(akcentace těžké doby v rytmickém doprovodu, ostinato, prodleva), hudební hry (ozvěna, otázka – odpověď), jednoduchá písňová forma (a – b)

- záznam instrumentální melodie – čtení a zápis rytmického schématu jednoduchého motivku či tématu instrumentální skladby, využití notačních programů⁶⁹

Jak jsem již zmiňovala výše, očekávané výstupy u každého vyučovacího předmětu jsou rozděleny na jednotlivá období.

<p>Očekávané výstupy – 1. období</p> <p>žák</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ zpívá na základě svých dispozic intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlase ➤ rytmizuje a melodizuje jednoduché texty, improvizuje v rámci nejjednodušších hudebních forem ➤ využívá jednoduché hudební nástroje k doprovodné hře ➤ reaguje pohybem na znějící hudbu, pohybem vyjadřuje metrum, tempo, dynamiku, směr melodie ➤ rozlišuje jednotlivé kvality tónů, rozpozná výrazné tempové a dynamické změny v proudu znějící hudby ➤ rozpozná v proudu znějící hudby některé hudební nástroje, odliší hudbu vokální, instrumentální a vokálně instrumentální <p>Očekávané výstupy – 2. období</p> <p>žák</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ zpívá na základě svých dispozic intonačně čistě a rytmicky přesně v jednohlase či dvojhlasu v durových i mollových tóninách a při zpěvu využívá získané pěvecké dovednosti ➤ realizuje podle svých individuálních schopností a dovedností (zpěvem, hrou, tancem, doprovodnou hrou) jednoduchou melodii či píseň zapsanou pomocí not ➤ využívá na základě svých hudebních schopností a dovedností jednoduché popřípadě složitější hudební nástroje k doprovodné hře i k reprodukci jednoduchých motivů skladeb a písní ➤ rozpozná hudební formu jednoduché písně či skladby ➤ vytváří v rámci svých individuálních dispozic jednoduché přede hry, mezihry a dohry a provádí elementární hudební improvizace ➤ rozpozná v proudu znějící hudby některé z užitých hudebních výrazových prostředků, upozorní na metroritmické, tempové, dynamické i zřetelné harmonické změny ➤ ztvárňuje hudbu pohybem s využitím tanečních kroků, na základě individuálních schopností a dovedností vytváří pohybové improvizace

Obrázek 34 - Očekávané výstupy v HV na 1. stupni⁷⁰

Instrumentální činnosti v 1. období jsou v RVP prakticky omezeny na snadný rytmický a melodický doprovod písní a na rytmizaci a melodizaci jednoduchých textů. Dále by žáci měli být schopni tvořit snadné přede hry, mezihry a dohry a také by měli zvládat hudební improvizaci.

⁶⁹ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2013. 146 s. [cit. 2015-03-07]. s. 70. Dostupné z <http://www.nuv.cz/file/213/>

⁷⁰ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2013. 146 s. [cit. 2015-03-10]. s. 71. Dostupné z <http://www.nuv.cz/file/213/>

Současné pojetí RVP dává učitelům velkou svobodu. Nejsou zde jmenovány žádné konkrétní písničky, skladby, hudební nástroje, které by měly být používány apod. Tato podoba má své výhody, ale také nevýhody.

Za pozitivní považují to, že učitelé nejsou omezováni nějakým striktním výběrem písní, skladeb apod. Školy a učitelé tak mohou pracovat s učebnicemi HV a dalšími materiály, které považují za nejvhodnější. V současné době se navíc zvyšuje popularita různých multimédií, jako jsou interaktivní tabule a učebnice, nebo v některých školách i tablety. Ty umožňují větší výběr učebních materiálů. Učitelé mohou přizpůsobit výběr písní a poslechových skladeb každé třídě a situaci za předpokladu, že dosáhnou očekávaných výstupů z RVP. Tvořiví učitelé tak mohou dosáhnout skvělých výsledků, zvláště u žáků nebo tříd s hudebním potenciálem.

Na druhou stranu, co je dobré pro některé učitele, může být problémem pro jiné. V každém oboru existují lidé, kteří neudělají o nic víc, než je jim předepsáno. To platí samozřejmě i pro pedagogy. Rámcovost může způsobit, že se někteří učitelé budou vyhýbat jakékoli činnosti, která je nad rámec jejich povinností. V praxi to může vypadat tak, že pod naplněním očekávaného výstupu „využívá jednoduché hudební nástroje k doprovodné hře“ si učitel představí tukaní na dřívka u jedné písničky v jedné vyučovací hodině za pololetí.

Domnívám se, že současný RVP je postavený na dobré myšlence, ale méně zkušeným učitelům může činit problémy do něj proniknout a správně ho uchopit. Jako začínající učitelka bych patrně uvítala trochu podrobnější „soupis“ toho, co s žáky přesně dělat a jakým způsobem, jakýsi návod. Tuto roli může plnit ŠVP, ale také nemusí.

4 INSTRUMENTÁLNÍ ČINNOSTI V UČEBNÍCÍCH HV PRO 1. STUPEŇ ZŠ

Současná doba i školství prochází rychlou modernizací. Stále více se můžeme ve školách setkat s různými multimédii, jako jsou interaktivní tabule, promítáčky nebo třeba tablety. Přesto jsou pořád učebnice a metodické příručky pro mnohé učitele na 1. stupni ZŠ hlavním zdrojem námětů do hodin hudební výchovy. Nejde jen o sborník písní, ale o komplexní soubor aktivit a tematických okruhů. Zvláště pro začínající učitele s minimálními zkušenostmi jsou podle mého názoru učebnice a metodické příručky stěžejní pro úspěšné vedení hudební výchovy a instrumentálních činností.

Ve většině škol, které jsem měla možnost navštívit, se v hodinách hudební výchovy využívaly učebnice od nakladatelství SPN od autorů Marie Liškové a Lukáše Hurníka. Rozhodla jsem se tedy zaměřit právě na tuto řadu učebnic a zjistit, jakým způsobem jsou v nich zapracovány instrumentální činnosti a zda se s nimi učiteli i žákům snadno pracuje.

4.1 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 1. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Učebnice⁷¹ obsahuje dvacek kapitol (setkání), v metodické příručce⁷² je ke každému setkání odpovídající tzv. hudební nápadník. Každé setkání je nazvané podle určité pohádky (Zlatovláska, Červená karkulka, Čert a Káča apod.), které jsou převyprávěny na konci metodické příručky a slouží jako motivace.

Celá učebnice je provázena mnohými ilustracemi, ale také jsou zde grafické symboly, díky kterým i prvňáčci vědí, k čemu které cvičení slouží. Tyto symboly jsou v podobě myšky, která buď zpívá, naslouchá nebo tančí, žádná myška hrající na hudební nástroj se tu ovšem nenachází. To už od začátku napovídá, že instrumentálním činnostem se v této učebnici příliš prostoru nedává.

Cíle učebnice pro 1. ročník v oblasti instrumentálních činností

Cílem prvního dílu této řady učebnic v oblasti instrumentálních činností je seznámení žáků s některými z Orffových nástrojů a výroba jednoduchého rytmického nástroje.

⁷¹ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 1. ročník základní školy*. 1. vyd. Ilustrace Gabriel Filčík. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, 95 s. ISBN 80-7235-028-5.

⁷² LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 1. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN, c1998, 77 s. ISBN 80-7235-047-1.

V 1. ročníku se žáci seznamují blíže především s rytmickou stránkou hudby, a to jak formou poslechu (např. skladba Josepha Haydna *Hodiny*) nebo odříkáváním rytmu, tak hrou na vlastní tělo a na hudební nástroje.

Instrumentální činnosti v učebnici a metodické příručce pro 1. ročník

Žáci nejprve „hrají“ na různé předměty denní potřeby, např. na kuchyňské náčiní nebo vlastní tělo. Teprve ke konci této učebnice se seznamují s některými hracími nástroji, konkrétně jsou to bubínek, tamburína, triangel, činelky, hříbeček a xylofon, a dokonce si určují, na který z těchto nástrojů lze zahrát melodii.

Instrumentální doprovody jsou v učebnici nebo metodické příručce zpracovány u následujících říkadel a písní:

- Byla jedna babka – rytmický doprovod k říkadlu (nástroje: bubínek, hůlky)

V metodické příručce je téměř u každé písně zapsán rytmus, ale podle příručky by měli žáci rytmicky slova pouze odříkávat. Pokud už je zde nějaká zmínka o hudebním nástroji, žáci by měli hru na tento nástroj jen předvádět. Není mi zcela jasné, proč je tomu tak. Kreativní učitel určitě bude s hudebními nástroji pracovat více, než mu ukazuje učebnice a metodická příručka. Ovšem pod vedením nezkušeného nebo pohodlného učitele se může stát, že žáci během celé první třídy nedostanou hudební nástroj do ruky.

4.1.1 PŘÍKLADY ČINNOSTÍ Z UČEBNICE PRO 1. ROČNÍK

Instrumentální doprovod k říkadlu *Byla jedna babka*

V prvním ročníku není do obsahu učebnice zahrnut žádný melodicko-harmonický doprovod, to by bylo pro žáky přece jen složité. Zato jsou v učebnici zpracovány rytmické doprovody k různým říkadlům. U všech jde o doprovod hrou na tělo, výjimkou je instrumentální doprovod k říkadlu *Byla jedna babka*.

Nejprve se žáci říkadlo naučí odříkávat z paměti, poté vytleskávají rytmus slov. Následuje fáze, ve které jsou vybrána slova *babka*, *koš* a *prodávala*. Třídu rozdělíme do tří skupin, každé skupině je přiřazeno jedno slovo, se kterým nacvičí rytmickou deklamací (slovo *babka* v normální hlasové poloze, slovo *prodávala* ve vysoké hlasové poloze a slovo *koš* v nízké hlasové poloze). Toto rytmické přeříkávání je pak podpořeno rytmickými hudebními nástroji. Slovo *babka* je doprovázeno tleskáním, slovo *koš* úderem do bubínku

a slovo *prodávala* ťukáním na hůlky. Celé říkadlo je možné přeříkat s instrumentálním doprovodem podle notového zápisu v učebnici.

By-la jed-na bab-ka, pro-dá-va-la jab-ka.
 Za dě-ra-vý groš pro-da-la jich koš.
 1. SKUPINA bab-ka bab-ka
 2. SKUPINA koš koš
 3. SKUPINA pro-dá-va-la pro-dá-va-la

Obrázek 35 - Byla jedna babka - rytmický doprovod⁷³

Pohybový doprovod k písni Na horách sejou hrách

Pro budoucí kvalitní hraní na hudební nástroje je důležité nejen slyšet a dokázat udržet rytmus, ale i procvičovat motoriku. K tomu napomáhá pohybová složka hudební výchovy. Do té lze zařadit jednoduché tanečky a krokové variace (např. Zlatá brána; Jedna, dvě, Honza jde), „cviky“ (*Na horách sejou hrách*) nebo hru na tělo.

Pohybový doprovod písně

stojíme sedneme si do dřepu

Na ho-rách	se-jou hrách,	na do-li-ně	čoč-ku.
Přijď-te k nám,	já vám dám,	do hr-níč-ka	troš-ku.

Obrázek 36 - Na horách sejou hrách - pohybový doprovod⁷⁴

Výroba vlastního hudebního nástroje

Na straně 32 je pokyn k výrobě vlastních hudebních nástrojů a obrázky některých možností, např. plechovka nebo lahvička od léků, fazole, hrášek či rýže, ale také sušená makovice.

⁷³ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 1. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, s. 56. ISBN 80-7235-028-5.

⁷⁴ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 1. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, s. 53. ISBN 80-7235-028-5.

4.2 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 2. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Styl této učebnice⁷⁵ je naprosto stejný, jako u prvního dílu. Opět je zde dvacet setkání (pro učitele hudebních nápadníků). Opět jsou zde grafické symboly, znázorňující žákům, jakou činnost právě budou dělat. Přibyla ikona hrající na hudební nástroj, což napovídá, že ve druhém díle je více instrumentálních doprovodů. V metodické příručce⁷⁶ je proto fotografiím a popisu hry na Orffovy nástroje (rámový bubínek, hůlky, tamburína, triangel, činel, rolničky, drhlo, pandeiro, maracas, dřevěný blok a prstové činelky) věnováno hned několik stránek.

Metodická příručka je zpracována podrobněji než už prvního dílu. U každého setkání, respektive hudebního nápadníku jsou podkapitoly *Práce s písní* (kam je zařazen pohybový a instrumentální doprovod), *Intonace*, *Sluchová analýza* a *Poslech*.

Na konci učebnice můžeme najít kapitolu *Pro pilné zpěváky*. Jde o soubor melodicky či rytmicky složitějších písniček, u kterých jsou zapsány instrumentální doprovody. Následuje stručný přehled v kapitole *Co jsme se naučili* – ve druhém dílu jsou to konkrétně opěrné písně (pro 1., 3. a 5. stupeň), melodie vzestupné a sestupné, melodie skokem, názvy několika hudebních nástrojů, základní pojmy z hudební teorie (notová osnova, houslový klíč apod.). Na další dvojstraně je pak nákres způsobu hry na základní Orffovy nástroje a klaviatura s vyznačenou stupnicí C dur. Na závěr je v učebnici kapitola *Hlasová výchova*, která obsahuje rady, jak správně stát, artikulovat a dýchat, a také notový zápis několika hlasových cvičení.

Cíle učebnice pro 2. ročník v oblasti instrumentálních činností

Ve 2. ročníku se žáci blíže seznámí s Orffovým instrumentářem. Kromě rytmického doprovodu, který ovšem stále převládá, se žáci naučí u několika písní také harmonické a melodické doprovody.

⁷⁵ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. 1. vyd. Ilustrace Jana Laudová. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, 103 s. ISBN 80-7235-009-9.

⁷⁶ LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 1999, 80 s. ISBN 80-7235-065-X.

Instrumentální činnosti v učebnici a metodické příruče pro 2. ročník

Instrumentální činnosti jsou v učebnici zastoupeny ve více podobách. Jednak jde o instrumentální hru, dále pak o instrumentální rytmický a melodicko-harmonický doprovod písní, a pak také o propojení hry na nástroje s poslechem.

Instrumentální doprovody jsou v učebnici nebo metodické příručce zpracovány u následujících říkadel a písní:

- Okolo Frýdku – rytmický doprovod k písni (nástroje: bubínek, hůlky)
- Pod naším okýnkem – melodický doprovod k písni (nástroje: zvonkohry)
- Co je to? – rytmický a melodicko-harmonický doprovod k písni (nástroje: sopránový xylofon, altový xylofon)
- Šibal pekař – rytmický a melodicko-harmonický doprovod k písni (nástroje: hůlky, chřestidlo, sopránový metalofon)
- Kalamajka mik, mik, mik – rytmický a melodický doprovod k písni (nástroje: xylofon, hůlky nebo činely)
- Sen noci svatojánské, F. Mendelssohn-Bartholdy – rytmický a melodický doprovod poslechové skladby (nástroje: bubínek, tympány, činely)
- Šel tudy – rytmický a melodicko-harmonický doprovod písně (nástroje: cinkadlo, bubínek, zvonkohra, metalofon)
- Já mám koně – rytmický a melodicko-harmonický doprovod písně (nástroje: triangel, činel, xylofon, zvonkohra, metalofon, hůlky, tamburína nebo bubínek, tympány)
- Jede, jede poštovský panáček – rytmický a melodický doprovod písně (nástroje: bicí, zvonkohra, sopránový metalofon, altový metalofon, tympány)
- Jedna dvě, Honza jde – rytmický a melodicko-harmonický doprovod písně (nástroje: bicí, xylofon, zvonkohra, metalofon, tympány)

4.2.1 PŘÍKLADY ČINNOSTÍ Z UČEBNICE PRO 2. ROČNÍK

Instrumentální hra – Hra na zvonečky

Cílem instrumentálních her v této učebnici je především to, aby si žáci uvědomovali rytmus. To znamená, aby ho nevnímali jen instinktivně, jak tomu bylo doposud, ale přímo se na něj zaměřili. Ve 2. třídě by se žáci blíže seznámili s délkou not a s takty. K tomu mají dopomoci právě rytmické hudební nástroje nebo hra na tělo.

Hezkým příkladem je *Hra na zvonečky* ve 2. setkání. V první fázi se s žáky nacvičí deklamace zvuků zvonků. Malé zvonky mají zvuk *cinky – linky*, větší zvonky *bim – bam* a velké zvony *bom*. Každý „zvuk“ (slovo) představuje délku určité noty.

Hra na zvonečky

Nejdříve zkuste, jak zvoní

malé zvonky – cinkají potichoučku $\frac{2}{4}$ cinky - linky

větší zvonky – cinkají hlasitěji $\frac{2}{4}$ bim - bam

velké zvony – znějí hlasitě $\frac{2}{4}$ bom

Obrázek 37 - Hra na zvonečky - deklamace⁷⁷

Poté, co si žáci nacvičí deklamaci, nahradí mluvený projev hudebními nástroji. Prstové činelky hrají malé zvonky, zvonek střední zvonek a triangel velký zvon.

1. skupina
prstové činelky $\frac{2}{4}$

2. skupina
zvonek $\frac{2}{4}$

3. skupina
triangel $\frac{2}{4}$

Obrázek 38 - Hra na zvonečky - instrumentální doprovod⁷⁸

Touto jednoduchou a zábavnou hrou se žáci přirozeně seznamují s rozdílnou délkou not (půlové, čtvrtové, osminové) i s dvoučtvrtovým taktem, učí se dodržovat rytmus.

⁷⁷ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. 1. vyd. Ilustrace Jana Laudová. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, s. 12. ISBN 80-7235-009-9.

⁷⁸ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. 1. vyd. Ilustrace Jana Laudová. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, s. 13. ISBN 80-7235-009-9.

Rytmický doprovod písně – Já jsem kováříček

Rytmický doprovod písní může být „hrán“ jak na vlastní tělo (tleskání, pleskání, dupání), tak na perkusní hudební nástroje. Zvláště u menších dětí je důležitý správný výběr písničky, ideální jsou různé pochodové.

Jednoduchý rytmičtý doprovod je vytvořen například u písničky *Já jsem kováříček*. Žáci se nejprve naučí píseň zpívat. Při zpěvu mají tlesknout do pomlky, pomáhá to s orientací v taktech (dětem vysvětlíme, že v taktu nikdy nemůže být prázdné místo). Když už žáci písničku umí zpívat, doprovází se na bubínek a dřívka.

Já jsem kováříček
Lidová píseň z Čech

Krokem

C G C F C G C

Já jsem, já jsem, ko - vá - ří - ček jsem.

mf C G7 C G7

Kla dív - ko mám za pa - sem, žád - ný ne - ví od kud jsem.

C G C F C G C

Já jsem, já jsem, ko - vá - ří - ček jsem.

Obrázek 39 - Já jsem kováříček - notový zápis⁷⁹

Zpěv písničky lze doprovodit i hrou na rytmičké nástroje Orffova instrumentáře. První a závěrečnou část písně doprovodíme ostinátní hrou bubínku. $\frac{2}{4}$ Odlišnou střední část doprovodíme hrou na hůlky v rytmu písně. $\frac{2}{4}$

Obrázek 40 - Já jsem kováříček - rytmičtý doprovod⁸⁰

Melodický doprovod písně – Pod naším okýnkem

Příklad jednoduchého melodického doprovodu, tedy doprovodu písně hraného na melodické hudební nástroje, je poprvé použit ve 3. setkání u písně *Pod naším okýnkem* pomocí dvou zvonkoher.

⁷⁹ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. 1. vyd. Ilustrace Jana Laudová. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, s. 41. ISBN 80-7235-009-9.

⁸⁰ LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 1999, s. 46. ISBN 80-7235-065-X.

Pod naším okýnkem

*Lidová píseň z Čech
Upravil Pavel Jurkovič*

Mírně

Zpěv *p*
Pod na - ším o - kýn - kem ro - stou tam dvě rú - že,

Zvonkohra 1
Zvonkohra 2

mf
pod na - ším o - kýn - kem ro - ste tam štěp.

F
Jsou na něm ja - blí - čka, tr - há je An - čič - ka,

jsou do - brá, jsou sla - dká, jsou ja - ko med.

Obrázek 41 - Pod naším okýnkem - instrumentální doprovod⁸¹

Rytmický a melodicko-harmonický doprovod – Hra na otázku a odpověď

Nejčastěji jsou u písní využívány kombinace rytmického a melodicko-harmonického doprovodu. Jednou z výhod je to, že může hrát více hráčů (např. dva šikovnější žáci hrají na melodické nástroje, zbytek třídy hraje na ozvučená dřívka). Dalším plusem je pak to, že rytmické nástroje pomohou hráčům na melodické nástroje držet správný rytmus.

Velice hezkou aktivitou spojující zpěv, rytmickou hru a melodicko-harmonickou hru je *Hra na otázku a odpověď*. Poprvé je využita na str. 21, ale v učebnici se objevuje ještě několikrát.

Nejprve se pracuje jen s rytmem. Učitel řekne otázku „Co to je?“ a zároveň vytleskává rytmus. Žáci odpovídají a svou odpověď musí také správně doprovodit tleskáním. Poté se žáci ptají a odpovídají si navzájem, vždy vytleskávají rytmus. Následuje zpívání otázky a odpovědi podle not.

⁸¹ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. 1. vyd. Ilustrace Jana Laudová. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, s. 18. ISBN 80-7235-009-9.

CO JE TO?

Zaspívejte podle not.

Obrázek 42 - Hra na otázku a odpověď - Co je to?⁸²

Tleskání a jednoduché zpívání jsou průpravou pro partituru *Co to je?* od Ilji Hurníka. Opět jde o dialog, jako v předchozích případech, tentokrát se složitějším rytmem i melodií. Před zpěvem musíme žáky seznámit se slovy v odpovědi a s jejich rytmem. Pak se všichni žáci naučí zpívat party jak celého sboru, tak sólisty. Následně třídu rozdělíme na dvě skupiny – sólisty a sboristy – a ukazujeme jim jejich nástupy. Teprve poté je možné přejít k rytmickému doprovodu. Slova v písni jsou nahrazena tleskáním. Na závěr se nacvičí melodický doprovod na sopránový xylofon (lze nahradit sopránovou flétnou, na kterou hraje šikovní žák) a harmonický doprovod na altový xylofon (můžeme nahradit klavírem). Vrcholem je spojení všech tří provedení v jeden celek.

Co je to?

Pochodem Ilja Hurník

Sólo *p*
Kou - kol! Pše ni - ce! Pam pe - li - ka! Mák!

Sbor *p*
Co je to? Co je to? Co je to? Co je to?

Xylof. soprán.
Xylof. altový

(tlesk)

f

Obrázek 43 - Hra na otázku a odpověď - partitura Co to je?⁸³

⁸² LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. 1. vyd. Ilustrace Jana Laudová. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, s. 21. ISBN 80-7235-009-9.

⁸³ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. 1. vyd. Ilustrace Jana Laudová. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, s. 22. ISBN 80-7235-009-9.

4.3 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 3. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY

O struktuře učebnice⁸⁴ a metodické příručky⁸⁵ není třeba se rozepisovat, neboť je totožná s předchozími díly řady. Setkání je tu tentokrát dvacet dva, přičemž v metodické příručce jsou hudební nápady ke všem s výjimkou posledního setkání.

Ve třetím ročníku je stále na prvním místě zpěv. Je rozvíjen dvojhlasý zpěv, navazují kánony. Opět jsou k několika písním zpracovány pohybové doprovody. Žáci si prohlubují znalosti pojmů z hudební terminologie.

Na konci učebnice najdeme kapitolu *Pro pilné zpěváky* s několika složitějšími písničkami a instrumentálními doprovody, *Hlasovou výchovu* s nápady na rozezpívání a také přehled *Co jsme se naučili*. Ve třetím ročníku už by žáci měli ovládat opěrné písně pro 1.–5. stupeň, melodii vzestupnou vedenou krokem (např. Byla jedna Káča, Vyletěla holubička) a vzestupnou (do – mi – sol) i sestupnou (sol – mi – do) melodii vedenou skokem. Dále se žáci dovědí něco o dalších hudebních nástrojích (klavír, dechové nástroje) a také si prohloubí znalosti z hudební teorie (pentatonika, notopis od c¹ do g¹, dvoudobý takt a jeho taktování, pojmy z dynamiky, solmizační slabiky a zápis not a pomlk půlových, čtvrtových a osminových).

Cíle učebnice pro 3. ročník v oblasti instrumentálních činností

Zatímco druhý ročník byl zaměřen především na rytmické doprovody, ve 3. ročníku se autoři více zaměřili na melodické nástroje. Žáci doprovody nejen hrají, ale také vymýšlejí. Cílem je tedy naučit žáky při hře na nástroje improvizovat, čímž se rozvíjí hudební představivost, hudební paměť, kreativita a koordinace pohybů.

Instrumentální činnosti v učebnici a metodické příručce pro 3. ročník

Instrumentální doprovody jsou v učebnici nebo metodické příručce zpracovány u následujících říkadel a písní:

- Notám diví se náš klouček – rytmický doprovod básně (nástroje: hůlky, bubínek)

⁸⁴ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Ilustrace Jana Laudová. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, 111 s. ISBN 80-7235-027-7.

⁸⁵ LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, c1999, 88 s. ISBN 80-7235-092-7.

- Ach synku, synku – rytmický doprovod písně (nástroje: triangel)
- Hospodářství – melodický doprovod písně (nástroje: zvonkohra, xylofon, klavír apod.)
- Ptáci – melodický doprovod písně (nástroje: altový metalofon, sopránový xylofon, altový xylofon)
- Dú Valaši, dú – jednodušší verze: melodicko-harmonický doprovod písně (nástroje: jakékoli melodické); složitější verze: rytmický a melodicko-harmonický doprovod písně (nástroje: triangel, činel, zvonkohra, metalofon, hůlky, cello); rytmické a melodické provedení kánonu
- Beskyde, Beskyde – rytmický doprovod písně (nástroje: hůlky, bubínek)
- Rampouch – rytmický a melodický doprovod písně (nástroje: hra na tělo, zvonkohra)
- Žížaly – vlastní zhudebnění básně v rozmezí tónů c^1-g^1 (nástroje: libovolné melodické)
- Šneček – melodický doprovod písně (nástroje: altová zvonkohra, sopránový xylofon, altový xylofon)
- Pentatonika – vlastní zhudebnění básně s využitím tónů pentatoniky (nástroje: klavír, metalofon, zvonkohra)
- Až já pojedu přes ten les – rytmický doprovod písně (nástroje: triangel, hůlky)
- Kamarádi – rytmický doprovod písně (nástroje: libovolné rytmické)
- Voláme sluníčko – instrumentální dvojhlas rytmický (nástroje: dřevěný blok, prstové činelky, triangel)
- Na tý louce zelený – rytmický a melodický doprovod písně (nástroje: tympány, tamburína)
- Byla jedna Káča – rytmický doprovod písně (nástroje: činelky, bubínek, rolničky)

- Běží liška k Táboru – rytmický a melodický doprovod písně (nástroje: zvonkohra, sopránový metalofon, sopránový xylofon, altový xylofon, tamburína)
- Tahle holka modrooká – vlastní zhudebnění básně v rozmezí tónů c^1 – g^1 (nástroje: libovolné melodické)
- Uspávánka – melodická hra instrumentální skladby (nástroje: flétna, libovolné melodické)
- Poštorenská kapela – vlastní rytmický doprovod písně (nástroje: libovolné podle výběru žáků)
- Sousedská – melodický doprovod písně (nástroje: zvonkohra, metalofon, housle)
- Nic nedbám – melodický doprovod písně (nástroje: zvonkohry)
- Lúčka zelená – rytmický a melodický doprovod písně (nástroje: xylofon nebo sopránová zvonkohra, metalofon, triangl)

4.3.1 PŘÍKLADY ČINNOSTÍ Z UČEBNICE PRO 3. ROČNÍK

Kánon – Šel zajíček brázdou

Ve 3. ročníku se žáci blíže seznamují s kánonem. Zpívaný kánon je poprvé zastoupen u písně Dú Valaši, dú. Předtím se už ale žáci setkají s rytmickým kánonem. Ten je spojen s intonačním nácvikem stoupající a klesající melodie na písničce *Šel zajíček brázdou*.

V první fázi nácviku pracujeme s rytmem písně. Žáci si zopakují rytmický zápis, noty osminové a čtvrté a dvoudobý takt. Zapsaný rytmus společně vytleskáme. Lze vytvořit rytmický dvojhlas, kdy 1. skupina hraje např. na hůlky rytmus osminových not a 2. skupina hraje např. na bubínek rytmus čtvrtých not a pak se prostřídají. Když se takto seznámí s dvěma typy rytmických taktů, můžeme rytmus zahrát i jako kánon.

Obrázek 44 - Rytmičtý kánon - Šel zajíček brázdou⁸⁶

Pentatonika – vlastní zhudebnění básně

S pentatonikou, neboli pětitónovou stupnicí, se žáci seznámí právě ve třetím ročníku, a to v souvislosti s orientální hudbou. Využití pentatoniky je velice šikovné v případě, že mají žáci zhudebnit nějaký text, jelikož výsledná melodie bude vždy libozvučná.

V učebnici je uvedena báseň, kterou žáci mohou zhudebnit.

*„Penta, pentatonika,
Číňan honí Toníka,
že prý zahrál šestý tón!
Kde ho vzal, ten fanfaron?
Číňan jménem Hači-Mači
říká, že pět tónů stačí.
Po šestém ho, marná sláva,
bolí jeho čínská hlava.“⁸⁷*

Nejjednodušší je nechat žáky tvořit tak, že budou hrát pouze na černé klávesy klavíru. Další možností je hra např. na zvonkohru, ze které vyjmeme nevyhovující hrací kameny a ponecháme pouze ty, které dají dohromady pentatonickou stupnici.

Instrumentální dvojhlas – Voláme sluníčko

Další zajímavou činností je nácvič písničky společně s instrumentálním doprovodem ve formě dvojhlasu. V této učebnici je doprovod vytvořen k písni *Voláme sluníčko* od Jaromíra Nohavici.

Poté, co se celá třída naučí zpívat písničku, rozdělíme ji do tří skupin. Jedna skupina je pěvecká, další dvě doprovázejí na hudební nástroje první a druhý hlas. První

⁸⁶ LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, c1999, s. 19. ISBN 80-7235-092-7.

⁸⁷ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, s. 53. ISBN 8072350277.

hlas je hrán na dřevěný blok nebo hůlky a to v rytmu slova „voláme“ (na 1., 2. a 3. dobu v taktu), druhý hlas je hrán například na činelky nebo triangel v rytmu slova „haló“ (na 1. a 2. dobu v taktu). Hráči na nástroje si mohou zpočátku pomáhat deklamací výše uvedených slov, aby se lépe drželi rytmicky, později už jen hrají podle notového zápisu.

dřevěný blok $\frac{3}{4}$ odpovídá slovu „voláme“

prstové činelky
nebo triangel $\frac{3}{4}$ odpovídá slovu „haló“

1. hlas $\frac{3}{4}$ vo-lá-me vo-lá-me vo-lá-me

2. hlas $\frac{3}{4}$ ha-ló ha-ló ha-ló

Obrázek 45 - Instrumentální dvojhlas - Voláme sluníčko⁸⁸

Melodická hra – klavírní skladba Uspávánka

Jelikož se ve třetím ročníku žáci více věnují hře na melodické instrumenty, rozhodla jsem se zařadit do své práce ukázkou jedné složitější, ale velice hezké skladbičky. Jde o *Uspávanku* od Theodora Oestena. Domnívám se, že pro žáky je velice motivující zjištění, že jsou schopni zahrát opravdovou skladbu, ne jen písničku.

Skladba je rozdělena na tři hlasy – první hlas je hraný na flétnu, druhý a třetí na libovolný melodický nástroj.

Flétna

1. melodický nástroj

2. melodický nástroj

Obrázek 46 - Melodická hra - Uspávánka⁸⁹

⁸⁸ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, s. 67. ISBN 8072350277.

⁸⁹ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, s. 91. ISBN 8072350277.

4.4 UČEBNICE PRO 4. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Učebnice pro 4. ročník⁹⁰ je stejně jako předchozí díly složena z dvaceti setkání, která jsou rozvinuta v metodické příručce⁹¹.

Na konci učebnice se nachází kapitola *Pro pilné zpěváky*, která obsahuje písně se složitějšími instrumentálními doprovody.

Následuje shrnutí toho, co by se žáci měli ve 4. třídě naučit. Měli by ovládat opěrné písně pro 1.–6. stupeň, solmizační slabiky, notopis v jednočárkované oktávě. Dále by se měli seznámit s půlovou pomlkou a několika novými hudebními pojmy a dovednostmi (kánon, variace, koncert, valčík, partitura, komorní hudba, ostinátní doprovod, synkopa, posuvky, celé tóny a půltóny, rozdíl mezi durovou a mollovou písní, co je píseň umělá a lidová, taktování ve dvoudobém a třídobém taktu). Žáci by měli umět rozdělit hudební nástroje do skupin na dechové dřevěné a žesťové, bicí, strunné smyčcové, drnkací a úderné. Ve 4. třídě se také žáci blíže seznamují se čtyřdobým taktem.

Na závěr je v učebnici několik hlasových cvičení v kapitole *Hlasová výchova*.

Cíl učebnice pro 4. ročník v oblasti instrumentálních činností

Ve 4. ročníku vede učebnice žáky k častější improvizaci, hned v několika případech se objevuje vlastní zhudebnění básně. Instrumentální doprovody jsou složitější s využitím více hudebních nástrojů.

Instrumentální činnosti v učebnici a metodické příručce pro 4. ročník

Instrumentální doprovody jsou v učebnici nebo metodické příručce zpracovány u následujících říkadel a písní:

- Znáám já jeden krásný zámek – melodický doprovod písně (nástroje: kytara – prázdné struny)
- Housle – vlastní zhudebnění básně v rozmezí tónů f^1 – a^1 (nástroje: libovolné melodické)

⁹⁰ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Ilustrace Jana Laudová. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, 103 s. ISBN 8072350455.

⁹¹ LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 2000, 87 s. ISBN 80-7235-113-3.

- Išla Marina – rytmický doprovod písně (nástroje: libovolné rytmické kromě trianglu)
- Jsou mlynáři – rytmický doprovod písně (nástroje: hůlky, rámový bubínek)
- Violoncello – vlastní zhudebnění básně v rozmezí tónů c^1 – g^1 (nástroje: libovolné melodické)
- Už ty pilky dořezaly – rytmický a melodicko-harmonický doprovod písně (nástroje: triangel, činel, xylofon, zvonkohra, metalofon, hůlky, bubínek, tamburína, tympán)
- Ten chlumecký zámek – rytmický a melodicko-harmonický doprovod písně (nástroje: triangel, činel, xylofon, zvonkohra, metalofon, hůlky, tympán)
- Raci – vlastní zhudebnění básně (nástroje: libovolné melodické)
- Mám ráda kytky – melodicko-harmonický doprovod písně (nástroje: zvonkohra, metalofon)
- Říkadlo pro lidoopy – vlastní zhudebnění básně s využitím tónů pentatoniky c^1, d^1, e^1, g^1, a^1 (nástroje: libovolné melodické)
- Liščí mazurka – rytmický a melodicko-harmonický doprovod písně (nástroje: zvonkohra, altový metalofon, altový xylofon)

4.4.1 PŘÍKLADY ČINNOSTÍ Z UČEBNICE PRO 4. ROČNÍK

Ukončená a neukončená melodie

Většina žáků instinktivně rozezná melodii, která je ukončená a která ne. Ve 4. dílu učebnice hudební výchovy se seznámí s pojmy ukončená a neukončená melodie.

Nejprve si žáci vyzkouší číst věty z učebnice tak, aby zněly ukončeně a neukončeně.

„Už se těším na koncert.../. V koncertním sále bylo ticho.../. Na pódiu hrálo mnoho muzikantů.../.“⁹²

Následují čtyři krátké hudební ukázky. Žáci si je přehrají na melodické hudební nástroje a mají rozhodnout, která z melodií je ukončená a která není.

⁹² LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Ilustrace Jana Laudová. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, s. 19. ISBN 8072350455.

Poznáte z následujících ukázek, která melodie je ukončená?

Obrázek 47 - Ukončená a neukončená melodie⁹³

Pak přijde na řadu jejich vlastní tvořivost. Za pomoci melodických hudebních nástrojů mají za úkol vymyslet konec k neukončeným melodiím tak, aby byly ukončené. Tato činnost se mi velice líbí, protože přirozenou cestou (přes spojení s běžnou mluvou, s melodií řeči) seznamuje žáky s novými pojmy. Navíc při komponování se rozvíjí hudební představivost.

4.5 UČEBNICE PRO 5. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY

Učebnice pro 5. ročník⁹⁴ i metodická příručka⁹⁵ jsou sestaveny stejným způsobem, jako předchozí knihy této řady. Už v úvodu metodické příručky seznámí autoři uživatele učebnic s tím, že v 5. ročníku se učivo více zaměřuje na hudební teorii. Žáci se seznámí s hudebními slohy a nejvýznamnějšími hudebními skladateli. Součástí učebnice je i *Slovníček hudebních pojmů*, kterým by žáci na konci 1. stupně ZŠ měli rozumět.

Žáci se v 5. třídě seznámí s poslední opěrnou písní (Ráda, ráda, můj zlatej Honzíčku), s notou šestnáctinovou, s hudebními formami (malá písňová dvoudílná a třídílná, rondo), novými hudebními pojmy a nástroji. Také dokáží pracovat se stupnicemi C dur a G dur, rozlišit stupnice a tóniny, taktovat ve čtyřdobém taktu, rozlišit dynamická znaménka (pp, mp, mf, ff) a tančit menuet a mateník.

Ani v této učebnici nechybí kapitola *Hlasová výchova* s několika nápady na rezezpívání. V metodické příručce jsou navíc vypsána intonační cvičení v kapitole *Písňe k intonaci*.

⁹³ LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Ilustrace Jana Laudová. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, s. 19. ISBN 8072350455.

⁹⁴ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, 135 s. ISBN 80-7235-050-1.

⁹⁵ LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2000, 88 s. ISBN 80-7235-127-3.

Cíl učebnice pro 5. ročník v oblasti instrumentálních činností

Co se týče instrumentálních činností, se vším podstatným se žáci seznámili již v předchozích ročnících. Navíc je učivo 5. ročníku náročné na hudební teorii. Autoři celé řady učebnic vyzdvihují jako nejdůležitější složku zpěv, instrumentální hra jde tedy trochu stranou a doprovodů písní je v poslední učebnici pro 1. stupeň méně než v dílech předchozích. Činnosti jsou zaměřeny více na melodicko-harmonické doprovody.

Instrumentální činnosti v učebnici pro 5. ročník

Instrumentální doprovody jsou v učebnici nebo metodické příručce zpracovány u následujících říkadel a písní:

- Bejvávalo – melodický doprovod písně (nástroje: metalofon, xylofon)
- Avignonský most – melodický doprovod písně (nástroje: libovolné melodické)
- Do tance – harmonický doprovod písně (nástroje: prázdné struny houslí, altový metalofon, keyboard)
- Kdyby byl Bavorov – melodicko-harmonický doprovod (nástroje: metalofony, zvonkohra)
- Říkadlo o sýčkovi a sově – vlastní zhudebnění básně (nástroj: libovolné)
- Pět minut v Africe – melodicko-harmonický doprovod písně (nástroje: zvonkohra, metalofon, xylofon, kytara, kontrabas nebo klavír, tympány)
- Tři tamboři – rytmický doprovod písně (nástroje: bubínek)
- Dú Valaši, dú – rytmický a melodicko-harmonický doprovod písně (nástroje: metalofon, hra na tělo)
- Čtyři koně jdou – melodicko-harmonický doprovod písně (nástroje: zobcová flétna sopránová a altová, altový xylofon)
- Na rozloučení – melodický doprovod písně, druhý hlas (nástroje: libovolné melodické)
- Ráda, ráda, můj zlatej Honzíčku – melodicko-harmonický doprovod písně (nástroje: flétna, altový metalofon, xylofon, tympány)

4.5.1 PŘÍKLADY ČINNOSTÍ Z UČEBNICE PRO 5. ROČNÍK

Avignonský most – tečkovaný rytmus

Doprovod k této písni jsem zvolila jako ukázkou proto, že jsou k němu zpracovány dva doprovody – jeden snadný a jeden v tečkovaném rytmu. Pokud učitel nemá dostatečné schopnosti k vytvoření vlastního instrumentálního doprovodu a nemá třídu hudebně nadanou, může mít s některými obtížnějšími doprovody potíže. To, že má na výběr, je podle mého názoru velice šikovná věc, protože toto porovnání dvou různě obtížných doprovodů může učitele navést do budoucna a pomoci tvořit nebo upravovat vlastní doprovody.

Obrázek 48 - Avignonský most - melodický doprovod⁹⁶

Říkadlo o sýčkovi a sově – rondo, vlastní zhudebnění básně

Zhudebnění Říkadla o sýčkovi a sově je jedním z prvních příkladů, na kterém se žáci seznamují s novou hudební formou, *rondem* (opakování jedné hudební myšlenky, která je proložena jinými hudebními myšlenkami, např. ABACA).

Říkadlo o sýčkovi a sově

Jindřich Balík

„Basta fidli,

kdo tu bydlí?

Jeden mladý sýček,

má stříbrný klíček.

Basta fidli,

kdo tu bydlí?

Jedna stará sova

mu ten klíček schová.

⁹⁶ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, s. 13. ISBN 80-7235-050-1.

*Basta fidli,
kdo tu bydlí?*

*Můžem začít znova
od prvního slova:*

*Basta fidli,
kdo tu bydlí?⁹⁷*

Nejprve mají žáci vyhledat motiv, který se opakuje („Basta fidli, kdo tu bydlí?“) a ten zhudebnit. Tuto zhudebněnou větu střídají s mluvenými odpověďmi. Mohou domýšlet i své vlastní odpovědi.

Podle autorů učebnice má být zmelodizovaná část pouze zpívaná. Já ale nevidím důvod, proč by nemohla být melodie hrána na melodické nástroje a mluvené odpovědi doprovázeny rytmickými nástroji.

Bubeníci – rytmická hra

Hříčka Bubeníci od Carla Orffa není hrána na jeho hudební nástroje, žáci napodobují zvuk bubnů pomocí slov. Domnívám se, že při této aktivitě může být pro žáky náročné udržet správný rytmus. Ten by mohl alespoň z počátku udržovat hráč na nějaký rytmický nástroj, např. na dřívka.

---

⁹⁷ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, s. 41. ISBN 80-7235-050-1.

Bubeníci Carl Orff

1. skup. Šrum šrumšrum a ra ta ta ta bum! Ten ruch a hluk a šum! My

2. skup. Trrum trrum trrum!

bub - nu - je - me, bub - nu - je - me, až se tře - se dům, trrum!

Šrum šrum šrum a

ra ta ta ta bum! Ten ruch a hluk a šum! My

Trrum trrum!

bub - nu - je - me, bub - nu - je - me, až se tře - se dům, trrum!

Šrum šrum šrum a

ra ta ta ta bum! Ten ruch a hluk a šum! My

Trrum trrum!

bub - nu - je - me, bub - nu - je - me, až se tře - se dům, trrum!

Šrum šrum šrum a

Obrázek 49 - Rytmická hra - Bubeníci⁹⁸

4.6 DOPROVODY Z UČEBNIC VYZKOUŠENÉ SE STUDENTY PEDAGOGICKÉ FAKULTY

Jelikož mě zajímá názor i ostatních začínajících učitelů na to, jak jsou v učebnicích zpracovány instrumentální doprovody, rozhodla jsem se některé vybrat a zrealizovat u studentek 4. ročníku oboru Učitelství pro 1. stupeň ZŠ na ZČU v Plzni. U každé písně uvedu svůj názor na provedení a možnosti realizace daného doprovodu.

Já mám koně – 2. ročník; nástroje: triangel, činel, xylofon, zvonkohra, metalofon, hůlky, tamburína (bubínek), tympány

Instrumentální doprovod je zapsaný celkem přehledně, studentkám se z něj hrálo dobře. Jako problém uvedly to, že hudební nástroj pro daný řádek je zapsán jen u první části písně. Ve druhé části se hráči hůře orientují. Učitel by musel notový zápis poupravit, pro žáky základní školy by to mohl být velký problém. U písně je vysoká poloha zpěvu.

Běží liška k táboru – 3. ročník; nástroje: zvonkohra, sopránový metalofon, sopránový xylofon, altový xylofon, tamburína

⁹⁸ LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, s. 62–63. ISBN 80-7235-050-1.

Doprovod je zpracovaný přehledně a dle názoru mého i ostatních studentek je přiměřený pro žáky 3. třídy. Tamburínu bych nahradila jiným hudebním nástrojem, např. trianglem, neboť ostatní nástroje přehlušuje.

Objevují se ale dva problémy. Prvním je opět to, že u druhé části písně nejsou k odpovídajícím řádkům uvedeny hudební nástroje, což může být nepřehledné. Větším problémem je ovšem špatně uvedený text. Celá první sloka je zapsána pod melodií první části písně a celá druhá sloka je uvedena pod melodií druhé části písně. To znamená, že doprovod v této podobě je nepoužitelný v praxi a učitel ho musí pro žáky odpovídajících způsobem upravit.

Dú Valaši, dú – 3. ročník; nástroje: triangel, činel, zvonkohra, metalofon, hůlky, cello

Tento doprovod jsem vyhodnotila jako nevhodný pro žáky 3. třídy, neboť s ním měly potíže i studentky vysoké školy. Melodická část doprovodu je velice složitá po rytmické i melodické stránce. Domnívám se, že žáci u tak obtížného doprovodu nemohou mít radost ze hry.

Mám ráda kytky – 4. ročník; nástroje: libovolně – xylofon, metalofon, zvonkohra

Zpočátku připadal studentkám doprovod obtížný, ale poměrně rychle si jej osvojily. Totéž by se pravděpodobně týkalo i žáků 4. třídy. Doprovod je zapsán pouze ve dvou taktech, které mají hráči čtyřikrát zopakovat. Pro hráče je tato forma přehledná.

Jsou mlynáři – 4. ročník; nástroje: hůlky, rámový bubínek

Tento doprovod jsem chtěla vyzkoušet, jelikož se mi zdál pro prvostupňové děti rytmicky složitý (objevuje se poměrně obtížný tečkovaný rytmus a šestnáctinové noty). Mé obavy se potvrdily. Studentky uvedly, že rytmus je i pro ně těžký. Zápis je opět nepřehledný, protože nástroje jsou zapsány jen u prvního svého řádku. Když už si hráčky nacvičily doprovod v pomalejším tempu, nebyly schopné zahrát ho v uvedeném tempu polky.

Bejvávalo – 5. ročník; nástroje: metalofon, xylofon

Tento ostinátní melodický doprovod se zdál na první pohled složitý, ale hráčky si ho osvojily velice záhy. Je zapsán ve čtyřech taktech, které se v písni čtyřikrát zopakují.

4.7 VLASTNÍ KOMENTÁŘ K INSTRUMENTÁLNÍM ČINNOSTEM VE VYBRANÝCH UČEBNÍCÍCH HUDEBNÍ VÝCHOVY

Celé učebnice i instrumentální doprovody se na první pohled zdají jako velice dobře a přehledně zpracované. Při bližším pohledu je ovšem možné nalézt několik chyb, nebo alespoň sporných míst.

Za jeden z největších problémů považuji propojení učebnic s metodickými příručkami. V metodických příručkách nejsou uvedeny strany učebnice, na kterých se nachází činnosti, ke kterým patří metodické poznámky. Pro učitele je tak někdy obtížné metodiku dohledávat, spojit si ji s písní. S tím souvisí další problém týkající se instrumentálních doprovodů. U některých písní jsou doprovody zpracovány v učebnici, u některých pouze v metodické příručce. Pracovat tak samostatně například s učebnicí je nemožné, protože v té není odkázáno na doprovod v metodické příručce, a naopak. Domnívám se, že učiteli toto uspořádání může ztížit práci.

Když se uživatel učebnice rozhodne dohledat instrumentální doprovod k písni, logicky zamíří k obsahu. Tam je u písni uvedena poznámka, zda je k ní zpracován instrumentální doprovod. Zajímavé je, že tato poznámka není u všech písní, kterých se to týká. Nedokázala jsem zjistit, podle čeho autoři rozhodovali, u které písni poznámku uvedou. (Například u písni *Mám ráda kytky* v učebnici pro 4. ročník je zpracován instrumentální doprovod, ale v obsahu uveden u písni není.) Naopak jsem zjistila, že u písni *My pluli dál a dál* (4. ročník) je v obsahu uveden instrumentální doprovod, ten ale není nikde zpracovaný.

Po vyzkoušení několika doprovodů v praxi jsem usoudila, že jsou často zbytečně složité a nepřehledné. Paradoxně je možné najít jednodušší doprovody v publikaci *Instrumentální soubor na základní škole*⁹⁹ od Pavla Jurkoviče, který je určen žákům 5.–8. ročníku. Jak jsem uváděla u jednotlivých písní, v zápisu by měl být hudební nástroj uveden u každého řádku, který je mu určen. S některými doprovody měli problém i studenti vysoké školy. Pokud učitel není schopen doprovody zjednodušit pro méně hudební žáky,

⁹⁹ JURKOVIČ, Pavel. *Instrumentální soubor na základní škole: notový materiál a metodická příručka pro nepovinný předmět Hra na hudební nástroj v 5.-8. ročníku základní školy*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, 181 s., front.

nemá prakticky šanci se třídou instrumentální hru zrealizovat. Jako začínající učitel bych uvítala jednodušší a složitější verzi doprovodu alespoň u několika písní.

I přes předchozí výtky obsahují učebnice množství zajímavých činností a zpracovaných doprovodů, které mohou učitele inspirovat a vést k činnostem s hudebními nástroji

5 VÝZKUM: VYUŽÍVÁNÍ HUDEBNÍCH NÁSTROJŮ V HODINÁCH HUDEBNÍ VÝCHOVY NA 1. STUPNI ZŠ

Svůj výzkum jsem se rozhodla provést mezi prvostupňovými učiteli na vybraných školách (v běžných městských, malých venkovských a malotřídkách a ve školách s rozšířenou výukou hudební výchovy) v Mostě, Plzni a v okolí těchto měst. V Mostě proto, že odtud pocházím a úroveň výuky instrumentálních činností v místních školách mě tedy zajímá. V Plzni proto, že se jedná o univerzitní město a na základních školách vyučuje mnoho absolventů Západočeské univerzity, kterou navštěvuji i já.

5.1 CÍLE VÝZKUMU, HYPOTÉZY

Ve svém výzkumu si kladu za cíl posoudit úroveň schopností prvostupňových učitelů v oblasti instrumentálních činností.

Jednotlivé otázky se budou týkat toho, jak jsou základní školy zásobené hudebními nástroji, tedy které mají učitelé a žáci běžně k dispozici a jak často je využívají. Další věcí, které se dotazník týká, je hraní instrumentálních doprovodů k písním – jak často je hrají, zda učitel využívá doprovody z učebnic, zdali je schopen sám vytvořit doprovody apod. V neposlední řadě bych chtěla zjistit, jestli mají učitelé zájem o nějakou formu dalšího vzdělávání v oblasti instrumentálních činností.

Hypotézy

1. Všechny základní školy bez ohledu na velikost, zaměření a lokalitu vlastní alespoň část Orffova instrumentáře.
2. Větší městské školy a školy se zaměřením na hudební výchovu jsou lépe vybaveny hudebním instrumentářem (větší počet nástrojů, alternativní nástroje apod.)
3. Učitelé mají zájem o rozšíření sortimentu hudebních nástrojů na své škole.
4. Učitelé s více roky praxe jsou schopni tvořit vlastní instrumentální doprovody spíše než čerství absolventi.

5.2 METODIKA A ORGANIZACE VÝZKUMU

Jako metodu svého výzkumu jsem zvolila *dotazník*. Dotazník jsem rozesílala elektronickou poštou nebo prostřednictvím online odkazu na server *Survio.com*.

Výzkumný vzorek

Dotazník byl určen pro učitele 1. stupně ZŠ. Pečlivě jsem vybírala školy podle jejich velikosti a zaměření. Jednalo se o dvě školy s výukovým programem Montessori, tři maloměstské nebo venkovské školy, dvě školy se zaměřením na výuku HV a čtyři větší městské školy.

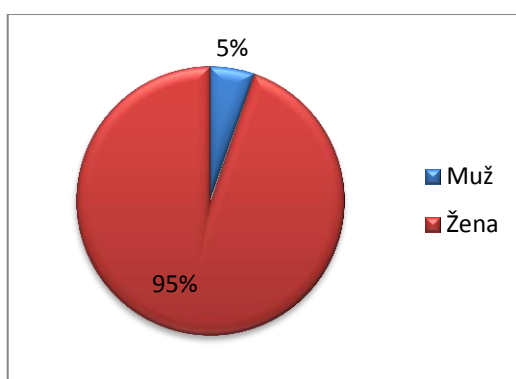
Průběh výzkumu

Dotazník jsem, po obdržení souhlasu od ředitelů, rozeslala devadesáti osmi učitelům z těchto vybraných škol formou e-mailu. Bohužel naprostá většina učitelů dotazník nevyplnila, zpět se mi jich vrátilo pouhých osm. S tímto počtem nebylo možné výzkum vyhodnotit. Dotazník jsem proto uložila online a o vyplnění jsem požádala učitele na facebookové stránce *Náměty a inspirace pro paní učitelky a pány učitele*. Celkem jsem měla k dispozici 38 vyplněných dotazníků.

5.3 INTERPRETACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

Dotazník obsahoval 18 položek, konkrétně 8 otázek uzavřených, 6 polouzavřených a 4 otevřené.

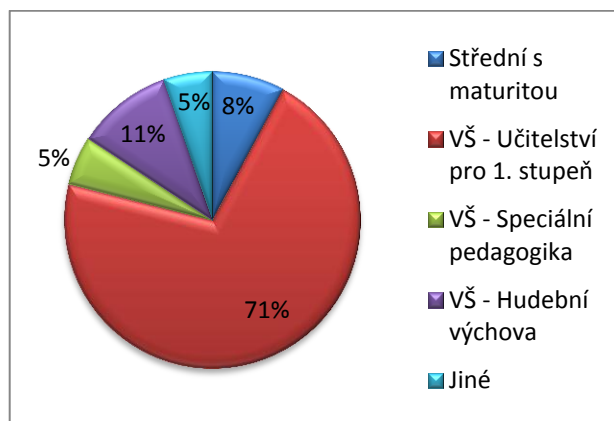
1. Jsem:

Graf 1 - Otázka 1

Jak jsem očekávala, ve výzkumném vzorku značně převažují ženy. Pouze od dvou mužů mi přišly zodpovězené dotazníky.

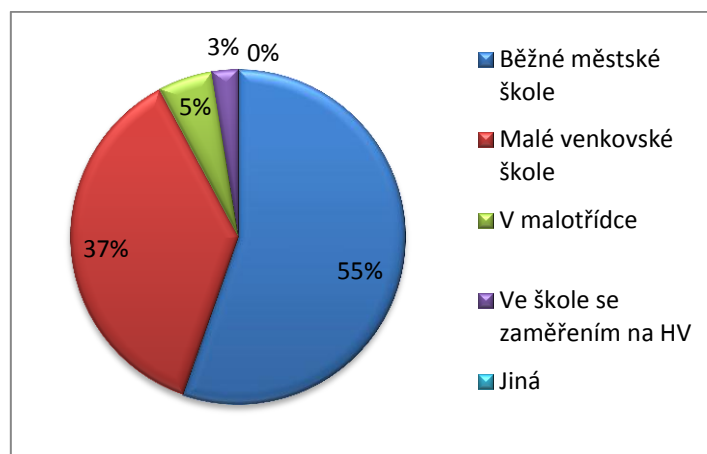
2. Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

Graf 2 - Otázka 2

Z grafu vyplývá, že většina (71 %) respondentů má ukončené vysokoškolské vzdělání v oboru učitelství pro 1. stupeň ZŠ. Druhou nejrozšířenější skupinou jsou učitelé s vystudovaným oborem hudební výchova, kteří vyučují především na školách s rozšířenou výukou hudební výchovy. Zajímavým zjištěním pro mě byl fakt, že na 1. stupni vyučují hudební výchovu i učitelky z oboru speciální pedagogika, přestože nemají ani minimální hudební vzdělání. To se projevilo i u dalších odpovědí v dotazníku.

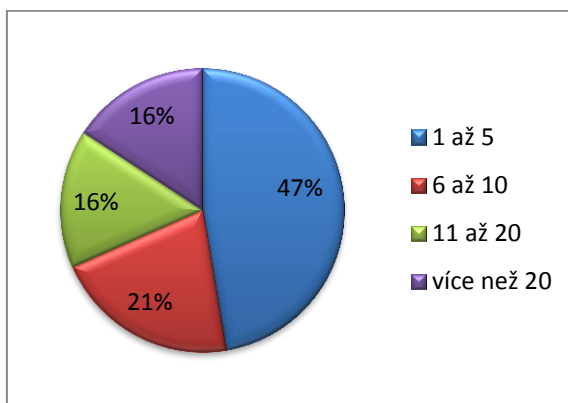
3. Vyučujete na:

Graf 3 - Otázka 3

Nejvíce zastoupené jsou školy běžné městské a malé venkovské, pouze malý vzorek respondentů (8 %) vyučuje v malotřídkách nebo hudebně zaměřených školách.

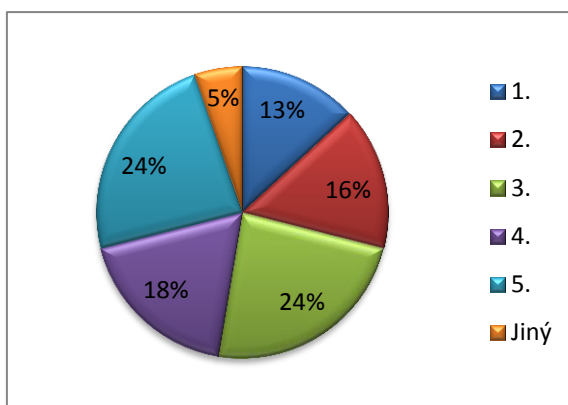
4. Kolik let praxe máte za sebou jako učitel/ka na 1. stupni ZŠ?

Graf 4 - Otázka 4

Pro přehlednost při vyhodnocování jsem odpovědi na tuto otázku rozdělila do škál. Na můj dotazník odpovědělo nejvíce (47 %) začínajících učitelů, tedy s praxí kratší než 5 let. Ostatní odpovědi měly přibližně shodný počet respondentů. Pro můj dotazník je tato skladba dotazovaných ideální, protože názory a zkušenosti mladých učitelů mě zajímají. Zároveň mám k dispozici dostatečně velký vzorek zkušenějších učitelů pro porovnání.

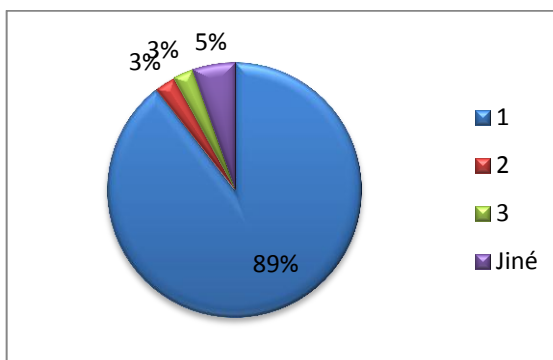
5. Ve kterém ročníku momentálně vyučujete?

Graf 5 - Otázka 5

Rozvržení respondentů podle ročníků, ve kterém vyučují, bylo velmi vyrovnané, což je pro můj dotazník ideální. Pod položkou „jiný“ byly uvedeny malotřídky.

6. Kolik hodin HV týdně vyučujete v rámci jedné třídy?

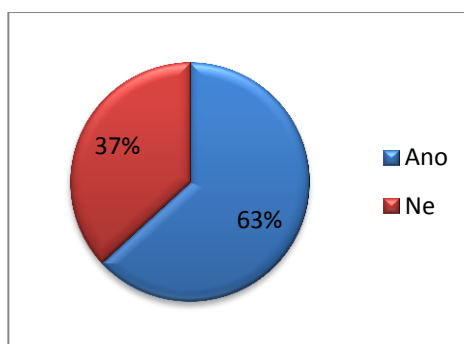
Graf 6 - Otázka 6

V naprosté většině škol mají třídy jednu hodinu hudební výchovy týdně. Na školách s rozšířenou výukou hudební výchovy mají dvě až tři hodiny. Na některých školách vyučují různý počet hodin v různých ročnících (většinou 1 až 2).

7. Které hudební nástroje máte běžně k dispozici?

Z odpovědí vyplývá, že na všech školách mají učitelé k dispozici Orffův instrumentáň. Naprostá většina učitelů může běžně využívat klavír nebo keyboard, případně kytaru či flétny. Pouze výjimečně se na školách objevují alternativní hudební nástroje (kajon, bonga, dešťová hůl, varhany, boomwheackers).

8. Uvítal/a byste, kdyby Vaše škola pořídila nějaké další nástroj? Pokud ano, které?

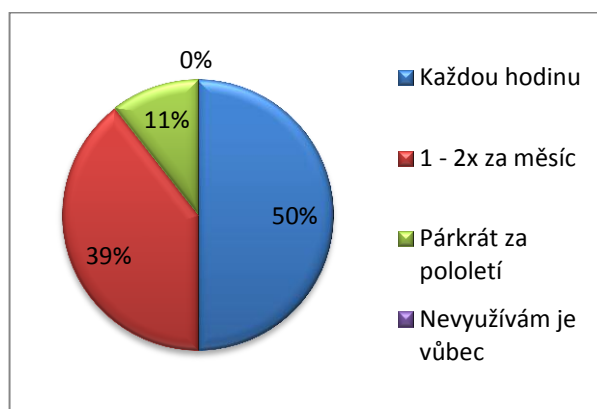

Graf 7 - Otázka 8

Výsledky odpovědí na tuto otázku pro mě byly překvapivé, protože celých 37 % učitelů nemá zájem o pořízení dalších hudebních nástrojů.

Pokud učitelé zájem mají, nejčastěji by uvítali větší počet nástrojů jednoho druhu (převážně z Orffova instrumentáře), aby se mohlo zapojit více žáků najednou. Učitelé by chtěli ve školách více etnických nástrojů, nejčastěji zmiňují bongu, kajan a džembe. Z novějších nástrojů by učitelé uvítali boomwhaeckars. V jednom dotazníku byla podle mého názoru zvláštní odpověď, že by si učitelka přála místo hudebních nástrojů karaoke.

9. Jak často využíváte s žáky hudební nástroje v hodinách HV?

Graf 8 - Otázka 9

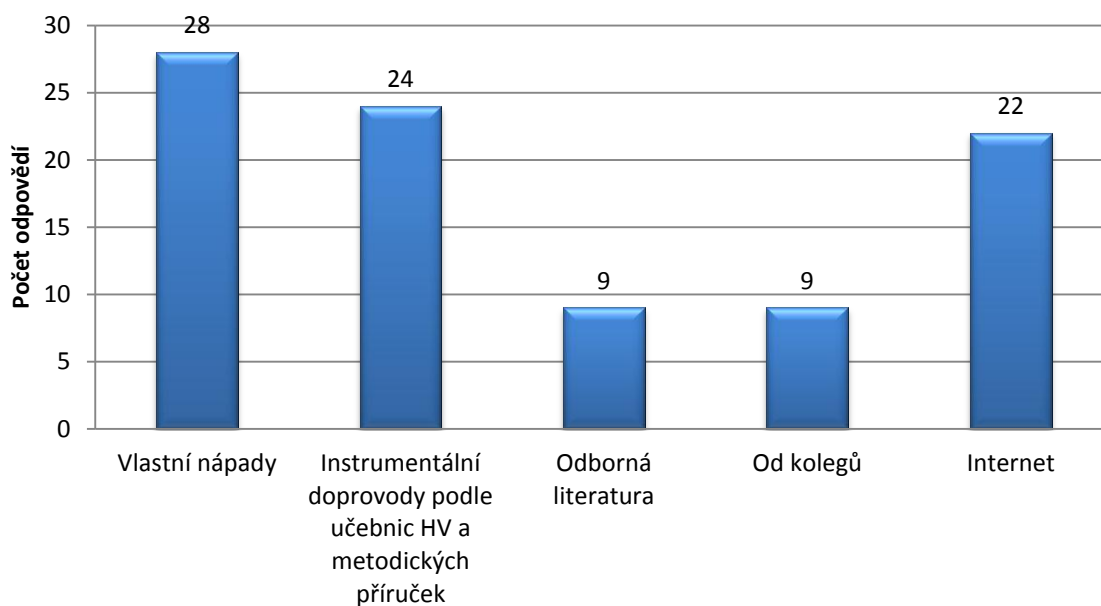
Odpovědi na tuto otázku shledávám celkem uspokojivými. Přesně polovina respondentů využívá nástroje každou hodinu, dalších 39 % alespoň jednou za měsíc, 11 % párkrát za pololetí. Potěšilo mne, že žádný z učitelů neuvěděl, že nástroje nevyužívá vůbec.

10. Které nástroje využíváte nejčastěji?

Podle očekávání učitelé využívají nejčastěji Orffovy nástroje. V naprosté většině se jedná o nástroje rytmické, melodické byly zmíněny jen výjimečně. Často byl zmíněn klavír nebo keyboard, ale předpokládám, že na tyto nástroje doprovází učitelé. Byly zmíněny i nástroje vlastní výroby, flétny a nástroje, na které se žáci učí v ZUŠ.

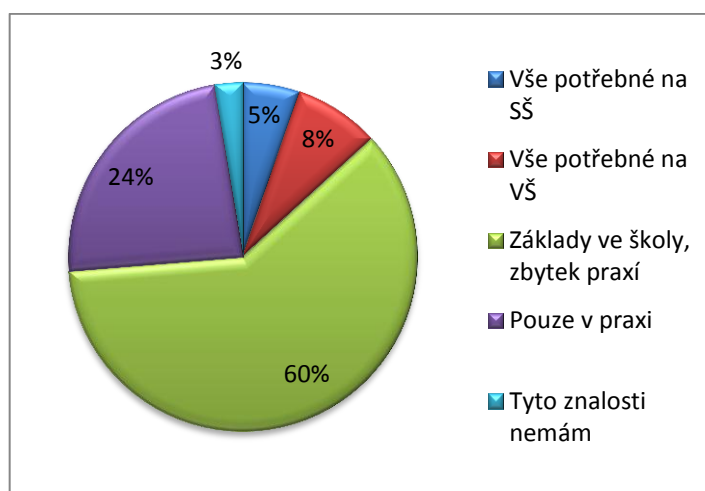
11. Kde berete inspiraci k činnostem s hudebními nástroji v hodinách HV?

Graf 9 - Otázka 11

Jak vyplývá z grafu, většina učitelů se řídí vlastními nápady. Nejpopulárnějšími zdroji doprovodů jsou učebnice, metodické příručky a internet. Většinou učitelé s méně roky praxe hledají inspiraci u kolegů. Naopak zkušenější učitelé využívají odbornou literaturu.

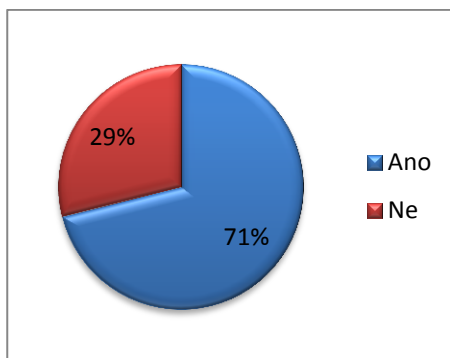
12. Získal/a jste na VŠ (případně SŠ) potřebné znalosti k tomu, abyste mohl/a s žáky při hodinách HV využívat hudební nástroje, nebo jste tyto znalosti získala až vlastní praxí?

Graf 10 - Otázka 12

Jak jsem očekávala, většina učitelů získala ve škole základy pro práci s hudebními nástroji, zbytek si osvojili až praxí. Poměrně překvapivé bylo zjištění, že celých 24 % respondentů se s hudebními nástroji setkala až v praxi. Učitelé bez vzdělání v oboru hudební výchova nebo první stupeň uvedli, že tyto znalosti nemají vůbec.

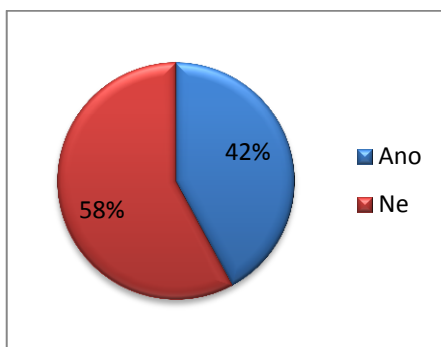
13. Dovedete vytvořit vícehlasý rytmický doprovod k písni a zapsat jej v notách?

Graf 11 - Otázka 13

V grafu jde vidět, že většina (71 %) učitelů dokáže vytvořit vícehlasý rytmický doprovod.

14. Dovedete vytvořit vícehlasý melodicko-harmonický doprovod a zapsat jej v notách?

Graf 12 - Otázka 14

Podle mých očekávání většina učitelů takovýto doprovod vytvořit nedokáže. Čekala jsem ovšem, že záporných odpovědí bude mnohem více, výsledek mě mile překvapil.

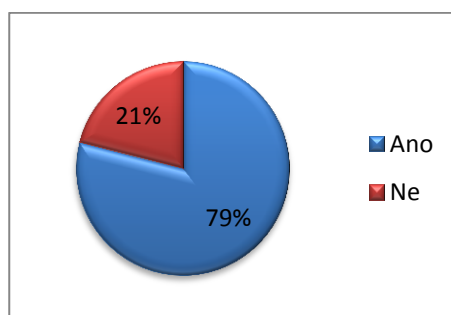
15. Pokud ano, u kolika písní ve 4. (5.) ročníku s žáky realizujete vlastní melodicko-harmonický doprovod na melodické nástroje?

Odpovědi na tuto otázku se různí. Učitelé často odpovídají, že počet nedokáží určit. Pokud ho určí, pohybují se od 2 do 50 (toto vysoké číslo pro mě bylo velice překvapivé). Někteří respondenti uvádí, že i přestože doprovody tvořit dokáží, nečiní tak vůbec.

16. U kolika písní ve 4. (5.) ročníku hrajete melodicko-harmonický doprovod podle učebnice nebo metodické příručky?

Doprovodů v učebnicích a metodických příručkách se drží většina učitelů, jen naprosté minimum je nevyužívá vůbec. Učitelé nebyli většinou schopni určit přesný počet realizovaných doprovodů. Několik málo odpovídajících uvedlo, že realizují všechny doprovody uvedené z učebnic a příruček, což mě také udivilo.

17. Uvítal/a byste nějakou možnost doplnění vzdělání v oblasti instrumentálních činností?

Graf 13 - Otázka 17

Naprostá většina (79 %) respondentů by uvítala doplnění vzdělání.

18. Pokud ano, uveďte kterou.

Ve většině případů jsou respondenty uváděny možnosti školení (22 odpovědí) a kurzů (21). Někteří učitelé by uvítali možnost celoživotního vzdělávání (6) a odborné literatury (6).

5.4 VERIFIKACE HYPOTÉZ

- 1. Všechny základní školy bez ohledu na velikost, zaměření a lokalitu vlastní alespoň část Orffova instrumentáře.**

Hypotéza se potvrdila.

Ve všech dotaznících učitelé uvedli, že mají k dispozici celý Orffův instrumentář, nebo alespoň uvedli některé Orffovy nástroje (většinou rytmické).

- 2. Větší městské školy a školy se zaměřením na hudební výchovu jsou lépe vybaveny hudebním instrumentářem (větší počet nástrojů, alternativní nástroje apod.)**

Hypotéza se nepotvrdila.

Z dotazníků vyplývá, že množství a druhy hudebních nástrojů nesouvisí nijak s velikostí školy. Jak bylo uvedeno dříve, všechny školy bez ohledu na velikost mají k dispozici Orffovy nástroje. Pouze v jednom dotazníku z větší městské školy byly zmíněny alternativní nástroje (kajon, dešťové hole). Naproti tomu u respondentů z menších škol se častěji vyskytovaly v odpovědích různé netradiční nástroje (např. boomwheackers). To pro mě bylo překvapivé.

- 3. Učitelé mají zájem o rozšíření sortimentu hudebních nástrojů na své škole.**

Hypotéza se částečně potvrdila.

Výzkum ukazuje, že většina dotazovaných by uvítala rozšíření sortimentu. Zajímavé je, že respondenti z běžných městských škol a škol s rozšířenou výukou hudební výchovy nemají o rozšíření sortimentu výraznější zájem (12 odpovědí ANO, 10 odpovědí NE). Záporná odpověď se objevila i v případech, kdy učitelé uvedli jako dostupné nástroje pouze několik rytmických (v jedné z odpovědí např. jen bubínky).

- 4. Učitelé s více roky praxe jsou schopni tvořit vlastní instrumentální doprovody spíše než čerství absolventi.**

Hypotéza se nepotvrdila.

Výsledky ukázaly, že schopnosti učitelů tvořit instrumentální doprovody jsou velice individuální, vůbec nezáleží na délce odučené praxe. Všeobecně platí, že učitelé jsou schopni tvořit spíše rytmické doprovody, a to jak učitelé začínající (14 z 18), tak ti s více lety praxe (13 z 20). Stejný poměr mezi začínajícími a zkušenějšími učiteli nalezneme i u schopnosti tvořit melodicko-harmonické doprovody. U začínajících učitelů jde o 8 z 18, u zkušenějších o 13 z 20. U obou forem doprovodů platí, že vůbec nezáleží na tom, kde respondenti získali potřebné znalosti, zda ve škole nebo až v praxi.

ZÁVĚR

V teoretické části své diplomové práce jsem nejprve popsala instrumentální činnosti a jejich vývoj v rámci československého a českého školství. V rámci teorie jsem vypracovala přehled nejčastěji se vyskytujících hudebních nástrojů v českých školách. Do přehledu jsem zahrнула i některé moderní hudební nástroje, které se v současnosti rozšiřují do našich škol.

Hlavním cílem mé práce je však praktická část, kde jsem se nejprve zaměřila na učebnice řady SPN, které se na školách často vyskytují. Zde jsem došla k názoru, že i přes některé zjištěné nepřesnosti obsahují množství zajímavých činností (některé z nich jsem ve své práci přiblížila), kterými se tvořivý učitel může inspirovat. Podle mého názoru jsou některé instrumentální doprovody k písním příliš složité (zejména pro děti na 1. stupni ZŠ). Tato problematika je však příliš obsáhlá a v této práci ji nelze uspokojivě zhodnotit.

Pro mě osobně nejzajímavější částí diplomové práce byl dotazník pro učitele 1. stupně ZŠ. V rámci vyhodnocení dotazníku se potvrdil můj předpoklad, že nejhojněji zastoupeny jsou Orffovy nástroje, což je dáno historicky. Dotazník také potvrdil, že kvalita a četnost instrumentálních činností nejsou vůbec podmíněny léty praxe učitelů ani množstvím dostupných hudebních nástrojů. Hlavním činitelem je osobnost učitele, jeho hudební cítění a v neposlední řadě zřejmě i profesní příprava. Pozitivní je, jak také vyplývá z odpovědí, že většina učitelů by měla zájem o další vzdělání v oblasti instrumentálních činností nebo alespoň o pomocné materiály, literaturu.

Během své práce jsem se utvrdila v názoru, že oblast instrumentálních činností v hudební výchově je nesmírně obsáhlá a dá se na ni nahlížet z mnoha pohledů. Zaměřila jsem se jen na malou část této problematiky. Přesto věřím, že moje práce bude nápomocna při základní orientaci nejen studentům a začínajícím učitelům. Doufám, že povede k hlubšímu zájmu o problematiku instrumentálních činností, a především že bude motivovat k využívání hudebních nástrojů s žáky.

RESUMÉ

Tato diplomová práce se zabývá instrumentálními aktivitami v hudební výchově na 1. stupni (historií a současnou formou hudebního vzdělávání a začleněním do Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání). Autor se soustředí na Carla Orffa, jeho vliv na současnou formu hudebního vzdělávání a na Orffův instrumentál.

Autor provádí analýzu vybraných učebnic hudební výchovy, které se běžně využívají na českých školách, vybírá zajímavé instrumentální aktivity a popisuje je.

Cílem výzkumu je zjistit, jaké jsou schopnosti učitelů v oblasti instrumentálních dovedností (např. instrumentální doprovody) a četnost dětských hudebních nástrojů ve školách. Autor využívá metodu elektronického dotazníku. Otázky jsou posílány učitelům rozličných základních škol v České republice. Výsledky ukazují, že schopnosti učitelů v oblasti instrumentálních činností nesouvisí s délkou jejich učitelské praxe. Většina škol má k dispozici dostatečné množství hudebních nástrojů, ale učitelům často chybí znalosti o jejich využití ve třídě. Učitelé by většinou uvítali více informací o této problematice (např. školení, kurzy nebo literaturu).

SUMMARY

This Diploma thesis deals with the instrumental activities in music lessons at primary school (history and the current form of the music education, its position at the Framework Education Programme for Elementary Education). The author focuses on Carl Orff, his influence on the current form of the music education and on musical instruments for children he invented.

The author makes analysis of the selected music textbooks used at Czech schools, selects interesting instrumental activities and describe them.

The aim of the research is to find out teacher's skills in instrumental activities (e. g. instrumental accompaniments) and the frequency of children's musical instruments at schools. The author used the method of on-line questionnaire. The questionnaire was sent to teachers of various elementary schools in the Czech Republic. The results show that teacher's skills in instrumental activities are not dependent on the length of the teaching practice. Most of the schools have sufficient number of musical instruments but

teachers have not enough knowledge about their educational usage in class. Teachers are mostly interested in more information about the area of instrumental activities (e. g. training, courses, books).

SEZNAM LITERATURY

- BĚLECKÝ, Zdeněk. *Klíčové kompetence v základním vzdělávání*. 1. vyd. V Praze: Výzkumný ústav pedagogický, 2007, 75 s. ISBN 9788087000076
- ČERNUŠÁK, Gracian, Bohumír ŠTĚDRŮŇ a Zdenko NOVÁČEK. *Československý hudební slovník osob a institucí: Svazek první (A-L)*. Praha: Státní hudební vydavatelství, 1963.
- DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy*. 2. vyd. Ostrava: Montanex, 1992, 105 s. ISBN 80-8530-098-2.
- GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku*. 2., doplněné vyd. Praha: Editio Supraphon, 1990, 282 p. ISBN 80-705-8131-X.
- HONZÍKOVÁ, Jarmila. *Udělejte si hudební nástroje*. Plzeň: Pedagogické centrum Plzeň, 1996, 8 s.
- HURNÍK, Ilja, Petr EBEN. *Česká Orffova škola: 1. Začátky*. Praha: Supraphon, 1969. ISBN 16/2 02-263-69.
- JURKOVIČ, Pavel. *Instrumentální soubor na základní škole: notový materiál a metodická příručka pro nepovinný předmět Hra na hudební nástroj v 5.-8. ročníku základní školy*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988, 181 s., front.
- KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. 1. souborné vyd. Praha: Kalich, 1992, s. 91. ISBN 80-701-7492-7.
- KOMENSKÝ, J. A.: *Orbis pictus*. Praha: František Borový, 1941, s. 165-166.
- KOVAŘÍK, Vladimír. *Vývoj hudební výchovy na českých školách*. [Vyd. 1.]. Praha: Státní pedagogické nakl., 1960.
- LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. 1. vyd. Ilustrace Jana Laudová. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, 103 s. ISBN 80-7235-009-9.
- LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Ilustrace Jana Laudová. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, 111 s. ISBN 80-7235-027-7.
- LIŠKOVÁ, Marie a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Ilustrace Jana Laudová. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, 103 s. ISBN 8072350455.
- LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 1. ročník základní školy*. 1. vyd. Ilustrace Gabriel Filčík. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, 95 s. ISBN 80-7235-028-5.
- LIŠKOVÁ, Marie. *Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 1998, 135 s. ISBN 80-7235-050-1.
- LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 1. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN, c1998, 77 s. ISBN 80-7235-047-1
- LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 2. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 1999, 80 s. ISBN 80-7235-065-X.
- LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 3. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, c1999, 88 s. ISBN 80-7235-092-7.
- LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 4. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN, 2000, 87 s. ISBN 80-7235-113-3.
- LIŠKOVÁ, Marie. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 5. ročník základní školy*. 1. vyd. Praha: SPN - pedagogické nakladatelství, 2000, 88 s. ISBN 80-7235-127-3.
- SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy 1*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985

SEDLÁK, František a kol. *Nové cesty hudební výchovy na základní škole*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977.

VRKOČOVÁ, Ludmila. *Slovníček hudebních osobností*. 1. vyd. Praha: L. Vrkočová, 1999, 199 p. ISBN 80-901-6115-4.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

- Bonga. *Houdek: Hudební nástroje* [online]. 2015 [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: <http://www.houdek.cz/bici-a-perkuse/perkuse-percussion/bonga/meinl-nino-3nt-bk-bonga.htm#!prettyPhoto>
- Cabasa. *Houdek: Hudební nástroje* [online]. 2015 [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: <http://www.houdek.cz/bici-a-perkuse/perkuse-percussion/1322-2-cabasa/meinl-nino-701-cabasa.htm#!prettyPhoto>
- Cabasa/Shekere. *Steve Weiss Music* [online]. 2015 [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: <http://www.steveweissmusic.com/product/lp-pro-shekere/cabasas-and-shekeres>
- Carl Orff: Development: Childhood and youth. CARL-ORFF-STIFTUNG. ORFF®: Carl Orff [online]. ©2011 [vid. 2014-10-9]. Dostupné z: <http://www.orff.de/en/life/childhood-and-youth.html>
- Carl Orff: Development: Institutions: Orff Institute. KUGLER, Michael. CARL-ORFF-STIFTUNG. ORFF®: *Carl Orff* [online]. 2008 [cit. 2015-03-13]. Dostupné z: <http://www.orff.de/en/institutionen/orff-institute.html>
- Carl Orff: Development: Orff-Schulwerk: Development. CARL-ORFF-STIFTUNG. ORFF®: *Carl Orff* [online]. ©2011 [vid. 2014-10-09]. Dostupné z: <http://www.orff.de/en/orff-schulwerk/development.html>
- Carl Orff: Development: Orff-Schulwerk: Practice. KUGLER, Michael. CARL-ORFF-STIFTUNG. ORFF®: *Carl Orff* [online]. 2008 [cit. 2014-10-09]. Dostupné z: <http://www.orff.de/en/orff-schulwerk/practice.html>
- Chimes. *Houdek: Hudební nástroje* [online]. 2015 [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: <http://www.houdek.cz/bici-a-perkuse/perkuse-percussion/chimes/meinl-ch-27-chimes.htm#!prettyPhoto>
- Cowbell. *Houdek: Hudební nástroje* [online]. 2015 [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: <http://www.houdek.cz/bici-a-perkuse/perkuse-percussion/cowbell/latin-percussion-lpa900-bk-cowbell.htm#!prettyPhoto>
- Drumben. Drumben [online]. [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: http://drumben.com/wordpress/wp-content/uploads/new_design_2014_ok.jpg
- Fotografie BOBOTUBES. *BOBOTUBES* [online]. 2013 [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: <http://bobotubes.cz/galerie/>
- Grover Pro Percussion - TPB-X Temple Blocks. *P muzik: Hudební nástroje* [online]. 2009 [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: <http://www.pmuzik.cz/p21009-Grover-Pro-Percussion-TPB-X-Temple-Blocks.html>
- Metalofony. *Léčivé nástroje* [online]. 2015 [cit. 2015-03-31]. Dostupné z: <http://www.lecive-nastroje.cz/cz/eshop/metalofony-10/metalofony-studio-49-57/detail/altovy-metalofon-1000-1708.html>
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. Praha: MŠMT, 2013. 146 s. Dostupné z <http://www.nuv.cz/file/213/>
- TURKOVÁ, Magdaléna. Ferdinand Krch. In: *Metodický portál RVP: Inspirace a zkušenosti učitelů* [online]. 2007 [cit. 2015-01-25]. Dostupné z: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/PO/1124/FERDINAND-KRCH.html/>
- TYCOON STK 29. *Muzikant* [online]. 2014 [cit. 2015-03-19]. Dostupné z: <http://www.muzikant.cz/tycoon-stk-29-d108444.html>

Objevte s dětmi kouzelný svět pentatoniky. *Pentaton.cz* [online]. A-WebSys, spol. s r.o., © 1996 - 2014 [cit. 2014-10-27]. Dostupné z: <http://www.pentaton.cz/cs/info/objevte-s-detmi-kouzelnny-svet-pentatoniky>

Orffův instrumentář: Nástroje rytmické. *Didaktika hudební výchovy: Instrumentální doprovody* [online]. © 2002-2014 [cit. 2014-10-29]. Dostupné z: http://eamos.pf.jcu.cz/amos/kat_hv/modules/low/kurz_text.php?identifik=kat_hv_6773_t&id_kurz=&id_kap=10&id_teach=&kod_kurzu=kat_hv_6773&id_kap=10&id_set_test=&search=&kat=&startpos=2

Orffův instrumentář: Nástroje melodické a nástroje basové. *Didaktika hudební výchovy: Instrumentální doprovody* [online]. © 2002-2014 [cit. 2014-10-29]. Dostupné z: http://eamos.pf.jcu.cz/amos/kat_hv/modules/low/kurz_text.php?identifik=kat_hv_6773_t&id_kurz=&id_kap=10&id_teach=&kod_kurzu=kat_hv_6773&id_kap=10&id_set_test=&search=&kat=&startpos=3

SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ

Obrázek 1 - Hudební nástroje v době J. A. Komenského.....	12
Obrázek 2 – Rumbakoule	27
Obrázek 3 – Chřestítko ve tvaru vajíčka	27
Obrázek 4 - Dřívka	27
Obrázek 5 - Kastaněty	28
Obrázek 6 - Prstové činelky.....	28
Obrázek 7 - Činely.....	28
Obrázek 8 - Triangl.....	29
Obrázek 9 - Tanburína s blánou	29
Obrázek 10 – Malá tamburína	30
Obrázek 11 - Bubínek.....	30
Obrázek 12 - Dřevěný blok	30
Obrázek 13 - Templblok.....	31
Obrázek 14 - Rourový bubínek dvoustranný.....	31
Obrázek 15 - Drhlo dvoustranné	31
Obrázek 16 - Rolničky.....	32
Obrázek 17 - Sistrum.....	32
Obrázek 18 - Tympány	33
Obrázek 19 - Xylofon	33
Obrázek 20 - Altový metalofon.....	33
Obrázek 21 - Chromatická zvonkohra.....	34
Obrázek 22 - Klapačka 1	35
Obrázek 23 - Klapačka 2	36
Obrázek 24 - Bongo.....	36
Obrázek 25 - Cajón.....	36
Obrázek 26 - Chimes (zvonkohra).....	37
Obrázek 27 - Kravský zvon	37
Obrázek 28 - Cabasa.....	38
Obrázek 29 - Shekere	38
Obrázek 30 - Boomwhackers	38
Obrázek 31 - Hrací roury bel-O-ton	39
Obrázek 32 - Drumbeny	39
Obrázek 33 - Systém kurikulárních dokumentů	42
Obrázek 34 - Očekávané výstupy v HV na 1. stupni.....	45
Obrázek 35 - Byla jedna babka - rytmický doprovod	49
Obrázek 36 - Na horách sejou hrách - pohybový doprovod.....	49
Obrázek 37 - Hra na zvonečky - deklamace.....	52
Obrázek 38 - Hra na zvonečky - instrumentální doprovod	52
Obrázek 39 - Já jsem kováříček - notový zápis	53
Obrázek 40 - Já jsem kováříček - rytmický doprovod.....	53
Obrázek 41 - Pod naším okýnkem - instrumentální doprovod.....	54
Obrázek 42 - Hra na otázku a odpověď - Co je to?.....	55
Obrázek 43 - Hra na otázku a odpověď - partitura Co to je?	55
Obrázek 44 - Rytmičká kánon - Šel zajíček brázdou	59
Obrázek 45 - Instrumentální dvojhlas - Voláme sluníčko.....	60

Obrázek 46 - Melodická hra - Uspávánka	60
Obrázek 47 - Ukončená a neukončená melodie	63
Obrázek 48 - Avignonský most - melodický doprovod	65
Obrázek 49 - Rytmická hra - Bubeníci	67
Graf 1 - Otázka 1	72
Graf 2 - Otázka 2	73
Graf 3 - Otázka 3	73
Graf 4 - Otázka 4	74
Graf 5 - Otázka 5	74
Graf 6 - Otázka 6	75
Graf 7 - Otázka 8	75
Graf 8 - Otázka 9	76
Graf 9 - Otázka 11	77
Graf 10 - Otázka 12	77
Graf 11 - Otázka 13	78
Graf 12 - Otázka 14	78
Graf 13 - Otázka 17	79

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Dotazník pro učitele vyučující hudební výchovu na 1. stupni ZŠ (elektronický dotazník dostupný na adrese <http://www.surveio.com/survey/d/Z1W4N4Q5K3G2J8O6S>)

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Dotazník pro učitele vyučující hudební výchovu na 1. stupni ZŠ

1. Jsem

- Muž
- Žena

2. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- Střední s maturitou
- Vysokoškolské – obor Učitelství pro 1. stupeň
- Vysokoškolské – obor Speciální pedagogika
- Vysokoškolské – obor Hudební výchova
- Jiné _____

3. Vyučujete na:

- Běžné městské škole
- Malé venkovské škole
- V malotřídce
- Ve škole se zaměřením na HV
- Jiná _____

4. Kolik let praxe máte za sebou jako učitel/ka na 1. stupni ZŠ?

- 1–5
- 6–10
- 11–20
- více než 20

5. Ve kterém ročníku momentálně vyučujete

- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- Jiný _____

6. Kolik hodin HV týdně vyučujete v rámci jedné třídy?

- 1
- 2
- 3
- Jiný _____

7. Uveďte, které hudební nástroje máte ve škole běžně k dispozici

---

8. Uvítal/a byste, kdyby Vaše škola pořídila nějaké další nástroje? Pokud ano, které?

- Ano
-

- Ne

9. Jak často využíváte s žáky hudební nástroje v hodinách HV?

- Každou hodinu
- 1–2x za měsíc
- Párkrát za pololetí
- Nevyužívám hudební nástroje s žáky

10. Které hudební nástroje s žáky využíváte nejčastěji?

---

11. Kde berete inspiraci k činnostem s hudebními nástroji v hodinách HV?

- Vlastní nápady
- Instrumentální doprovody podle učebnic HV a metodických příruček
- Odborná literatura
- Od kolegů
- Internet

12. Získal/a jste na VŠ (případně SŠ) potřebné znalosti k tomu, abyste mohl/a s žáky při hodinách HV využívat hudební nástroje, nebo jste tyto znalosti získal/a až vlastní praxí?

- Vše potřebné na SŠ
- Vše potřebné na VŠ
- Základy ve škole, zbytek praxí
- Pouze v praxi
- Tyto znalosti nemám

13. Dovedete vytvořit vícehlasý rytmický doprovod k písni a zapsat jej v notách?

- Ano
- Ne

14. Dovedete vytvořit vícehlasý melodicko-harmonický doprovod k písni a zapsat jej v notách?

- Ano
- Ne

15. Pokud ano, u kolika písní ve 4. (5.) ročníku s žáky realizujete vlastní melodicko-harmonický doprovod na melodické nástroje?

---

16. U kolika písní ve 4. (5.) ročníku hrajete melodicko-harmonický doprovod podle učebnice nebo metodické příručky?

---

17. Uvítal/a byste nějakou možnost doplnění vzdělání v oblasti instrumentálních činnosti?

- Ano
- Ne

18. Pokud ano, uveďte kterou.

- Školení
  - Kurz
  - Celoživotní vzdělávání
  - Odborná literatura
  - E-learningový kurz
  - Jiné
-